

Kafkasya

Kültürel Dergi

İÇİNDEKİLER

Son Kuzey Kafkas İstiklâli ve 11 Mayıs	Dr. Vasfi GÜSAR
Çerkes Adetleri	SETENAY
Kafkas Milletleri	Mahmut KUSKO
19. cu Asır Başlarında Kuzey Kafkasya	★
İsraildeki Kuzey Kafkasyahılar	Hegha SAFWAN
Kuzey Kafkasyanın İstilasının 100. cü Yılı	Ramazan TRAHO
11 Mayıs Kuzey Kafkasyanın Bağımsızlık Yıldönümü	Afer GIRBI
Şeyh Mansur	B. BATIRHAN
Eski Adige (Çerkes) Tarihi Özeti	Dr. Vasfi GÜSAR
Kafkasyalıların Medeniyeti	Vahit CANBEK
Dünya Tarihinde Kanlı Bir Facia (DRAV)	Dr. Vasfi GÜSAR
Kuzey Kafkasyada Yaşayanlar ve Dilleri	Yıldız Okay TLİFİJ
Abhaz Dilinin Okur Yazarlık Tarihi	Ö. BEYGUA
Uğursuzun Talihi (HİKÂYE)	Kadir İ. NATHO
Haydar Bammat	★
Prof. AYTEK NAMİTOK'U ANARKEN	★
PATERSONDA DÜZENLENEN GECE	★
Kuzey Kafkasyalıların Hürriyet Savaşları	B. BATIRHAN
Aktüalite	★

KAFKASYA

ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR
KÜLTÜREL DERGİ

YIL : 2

SAYI : 7 CİLT : 2

Haz. - Tem. - Ağ. 1965

Sahip ve sorumlu yayın Müdürü
İZZET AYDEMİR

Teknik İşler :
BAYRAM HERGÜNER

Her çeşit yazışma, abone adresiyle

Yönetim Merkezi :

Emek Mahallesi 75. ci Sokak
No. 61/5

Bahçelievler - Ankara

★

Dizildiği ve basıldığı yer :
BAŞNUR MATBAASI

★

ABONE TARİFESİ :

Yıllık Abonesi : 12 T.L.
Yabancı Memleketler : 24 T.L.

★

Gönderilen yazılar ve resimler
basılsın veya basılmasın iade
olunmaz.

Yayın Komitesi gönderilen yazılar-
da gerekli düzeltmeleri yapmaya
yetkilidir.

Dergide basılan tercüme yazılardan
doğacak her türlü sorumluluk
çevirene aittir.

Dergide yayınlanan yazılar kaynak
gösterilmek şartıyla başka yerde
yayınlanabilir.

SON KUZEY KAFKAS İSTİKLÂLİ VE
11 MAYIS

Yazan :
Dr. Vasfi GÜSAR

Mayıs ayı ilkbahar çiçeklerinin, pa-
patyaların, nergislerin, güllerin çiçek aç-
tıkları, meyva ağaçlarının bol meyvalar
verdikleri, insanların kışın soğuklarından
sıkıntılı ve basık havasından kurtulup se-
re serpe kırlara, bayırlara, koştuğuları
bir ay... Fakat bu ay aynı zamanda Kaf-
kaslıların kurtuluş dâvalarında, onları gi-
cıklayan, kamçılaman, siyasal ve sosyal
amaçlarına yönelten bir ay. Acı, tatlı hâtı-
ralar, sevinçler ayı, ağaçları canlandırdığı
gibi onları da canlandıran bir ay...

1918 Mayısının II. inde Kuzey Kafkas
ya, 28 inde Azerbaycan istiklâllerine ka-
vuşmuşlardı.

Millet olarak, eleminden, ıstırabından,
baskılarından, zulmundan, sürgünlerin-
den ve en az bir deyimle kendilerine kan
kusturan Rus vahşetinden, çirkin ve
üzüntülü hâtıralar bırakan ve izlerini
kalplerinden bir türlü silemedikleri faci-
aları ahfâdına kadar intikal ettiren ve
mahvlarına kadar yürüyen BÜYÜK GÖÇ
(Çerkes tehciri) e mecbur eden Rus des-
potizminin şen'i ve feci hâtıralarından
sıyrılmaya koştuğuları ve kurtuldukları
bir ay idi bu ay...

Kuzey Kafkaslılar; uzun ve çetin
çalışmaları ve bu uğurda birçok kurban-
lar vermeleri neticesi artık yanar dağ gibi
fişkırıran hürriyet ve kurtuluş aşkları so-
nunda 11 Mayıs 1918 de 54 senelik Rus

esâretine son vererek istiklâl ve cumhuriyet ilân etmişlerdi. Bu gün istiklâllerinin 47 nci senesi...

Kafkasya; Mukaddes ZEND kitabında kâinatın kuzey çevresi olan Puitikaya'da Vorukaşa yani Hazer Denizi ile Pont-oksi (Euxin) yani Karadeniz arasında Avrupa ile Asya'nın yani dünyanın bu iki eski kıtasının birleştiği yol vermez dağlar ve hârikalar ülkesidir. Zend Avesta'ya göre bütün dünya dağlarının en yücesi bu memlekette göklere sed çekmiş olduğu gibi eski esatirin (Cehennem ağzları - Les Bouches des Enfers) da o ulu dağlara sığınmış Promethees gibi suç işleyen ilâhlar o dağlara hapsedilmiş, Mazdeizm (MAZDEISME)'in yani ateş tapıcılarının en büyük ateş tapınakları bu yerlerde mevki almış ve BAKÜ'de (Bakti; Lezgi Kafkas lehcesinde ateşin çıktığı yer anlamındadır) bu ülkede bulunmuştur. Kafkas veya KAF dağları dini kitaplarda yer almıştır.

Kafkasya'nın en yüksek, en şahâne dağı ELBURZ dağıdır. Ve Zerdeşt dininin de DAĞLAR ANASI'DIR. Bu adı almasının en büyük sebebi eski esâtirin (Mitolojik) ilâhi ve mukaddes bir dağı olmasındandır. Kadim devirlerde esâtir mabudlarının içip gezdikleri, oturup kalktıkları bu dağıdır. Ondan sonra bir kısmı Trakya'ya, Tesalya'ya, Mora'ya geçti. Orada Olimp (Olympe) Dağında (Olympus) belirdi. Kafkasya'nın ve dünyanın en eski halkı olan Çerkesler; Elburz'a hâlâ kendi dilleleriyle mukaddes dağ anlamına gelen OŞHA MAFE derler. Bu bakımdan kadim Yunan ilâhları daima bir Kafkas kokusu taşır. Eski Çerkes efsanelerine göre bu dağın kudsiyeti PROMETHEE mabudun yürekler acısı olan menfâ ve işkence hayatını geçirdiği ve kör düğümlü zincirlerle bağlandığı kayayı içinde barındırmasıdır. Mukaddes ve ulu idi bu dağ... Promete DUCALION (Dükalyon) un babası ve Elen ırkının ceddidir.

Got'ların, Hazerlerin, Hünlerin, Moğolların saldırılarından Kafkaslıları bu dağın ve hattâ bütün bu dağların bir ana şefkatiyle himayesi, savunması, küdsiye-

yetini artırmış, daha sonra yine de yabancı istilâlarından onları korumuştur. Hind'e kadar giden cihangir Büyük İskender, istilâlarında Gürcistan'a kadar gelebilmiş, fakat kuzeye çıkamamış ve Kafkas dağlarını kendi ordusunun sol kanadını korumak ve kuzeyden gelecek tehlikeleri önlemek için sipër yapmıştı. Romalılar; Batı Kafkasya'nın güney kısmını (Abkhazya) şeklen istiyâ ettikleri halde daimâ o ülkeyi kendi sınırının dışında saymış, Doğu Roma İmparatoru (VASİLEUS)'te (Romanın ve hıristiyanların eski dostları) dediği Abkhaz çerkesleri üzerine bir sefer yapmak zorundan kurtulamamıştı.

Romalılardan evvel kadim Yunanlıların Kafkasya'daki durumları ancak İran hükümdarı MİHİRDAD muharebeleri ile başlamış ve yine onlar dolayısıyla Kuzey Kafkasya'da AZAK Denizi kıyılarında bir iki şehir kurabilmiş ve onları ticaret için kullanmıştı. İran Hükümdarı NEVŞİR-VAN da 535 teki savaşında ancak Derbent şehrini yakabilmiş, dönmüş ve kaçmıştı. Kafkasya yabancılar için tekin olmayan bir ülke idi.

Kuzey Kafkasya; mitolojide yalnız kendi halkını (otokton) değil, aynı zamanda ve tarihten sonra da saldırgan milletlerin sınırlarını da koruyan bir hususiyet göstermiştir. Eski Mısırlılar, Dara'lar, İskenderler ateşe düştükleri zaman hep o dağlardan, mânialı vâdilerinden faydalanmağı düşünmüşler, başlarını Kafkas dağlarına çarpmışlar, o güzel ve yeşil ülkeyi kendileri için (rahat bir yuva) yapmak ya da ülkelerini emniyet altına almak, korumak hülyasına düşmüşlerdir. Hepsinin çöküntüleri Mâbud Promete'nin ülkesindeki savaşlarda başlamış ve oradan karanlık bir geleceğe doğru yönelmişlerdir.

Esatiri menkıbelerini, tarihi olayları göğüslerinde saklayan, zalim ile mazlumun, kuvet ile hakkın, hürriyet ile esaretin, saadet ile elem ve ıstırabın çeşitli hâtıralarını unutmayan âsil Kuzey Kafkaslıları, Çerkesleri daha beşikte iken ninni diye annesinin yanık destanlarının

işite işite belleyerek büyüdüğü ve her gün, günün ışığı ile başlayıp uykuya dalıncaya kadar içini çeke çeke andığı ve dile getirdiği yurd aşkını hiçbir şey silememiş, değişik şartlara rağmen unutamamıştı.

De Marigny 1821 de yayınladığı (Çerkesyada seyahat) adlı kitabında bu noktaya dokunarak şöyle der : «Çerkesler kendilerini her zaman yutabilecek milletler tarafından çevrilmiş olduğu halde bütün tabakalarında hürriyet esasını daima muhafaza etmişlerdir. Bu hal bugün de onlarda hayretle görülecek bir manzardır.»

Bu satırların yazıldığı tarihten beri bir buçuk asır geçmiştir. Fakat bu gün rejimin ve siyasi bünyenin şekli bir hayli değişik olmasına rağmen onların ana yurdlarında tedkik edecek yeni bir De Marigny de aynı ruhu bulur ve aynı sözleri tekrarlamaktan geri kalmaz.

Tarihin yer aldığı günden, hattâ diyebiliriz ki Taş Devrinden beri binlerce sene istiklallerini, hürriyetlerini savunan, yarattığı hürriyetlerle övünen Kuzey Kafkasyalılar; ancak 1864 te istiklallerini kaybetmişler, bütün güzel vasıflarına, merdliklerine rağmen pek üstün Rus orduları ve teçizatları karşısında yenilmişlerdi. Fakat bununla beraber Rus esâreti altında hiçbir saadet, hiçbir rütbe, hiçbir mevki, hiçbir şart değişikliği taptıkları hürriyet havasına galabe çalamamış, yarin diye öz yurdunu bırakıp sağa sola dağılıp giden babalarının, dedelerinin hâtıralarını anarak kurtuluş için daima fırsat aramışlardı. Artık Rus müjkinin kanlı suratu, leş kokan ağzı ve çamurlu çizmeleri yerine yurdu için canını, kanını veren kahraman ecdadın muhâbetli ve nurlu yüzleri yer almıştı.

Evet; Birinci Dünya Savaşının başlaması, Kuzey Kafkaslıların hürriyete kavuşma ümitlerini kuvvetlendirmiş, beliren ışık nûra dönmüş, Rus zincirine vur-

Zincire vurulmuş Promethee

ruhan mazlum esir kükremiş, mesut bir nefes alarak istiklallerine yönelmişlerdir. Çok çalışılmış, çok uğraşılmış, kanlar dökülmüş, esaretten kurtulma ve amaçları olan hürriyet ve bağımsızlık sonunda başarılmıştı. Emegi geçenlere millet ebediyyen minnettardır.

Fakat ne çare ki, gözleri doymayan ve o güzel ülkenin feda edilmesini bir türlü hazmedemiyen Ruslar 1920 de Bolşevizm- komünizm terânesiyle ve güya fakir sınıfın koruyucusu edasıyla o aziz ülkeye tekrar saldırmış, çetin ve kanlı savaşıardan sonra yurdu esareti altına almışlardır. Kurtuluş imanını kalplerine sindiren ve YARIN'ı bekleyen Kuzey Kafkasyalılar, hürriyet havasının tekrar eseceğine ve mutlu günün tekrar dönceğine emindirler.

ÇERKES ADETLERİ

— 6 —

Çeviren : SETENAY

(Geçen sayıdan devam)

Kafkas toplumunda erkek dışarıya ait ve güç işlerle uğraşırken kadın da eve ait ailevi bütün işleri yapardı. Geleneklere göre ağır işlerin erkekler tarafından görülmesi zorunluymdu. Ne mutlu ki atalarımızdan çocuklarına intikal eden ve büyük bir ahlâki karakter taşıyan bu geleneklerin uygulanmasıyla toplum psikolojik bir kudret kazanıyordu. KAFKAS topluluğu bu geleneklerin yüksek ruhi üstünlüğüne inanıyor ve onu atalarının kendine bıraktığı en kutsal bir miras olarak korumakta büyük bir titizlik gösteriyordu.

Kafkas genci sevdiği kızın gönlünü kazanmasına rağmen, kızın ailesi erkeği yeterli ve kendilerine lâyük görmez, kızlarını görmesine engel olurlarsa bu olay delikanlı için gurur kırıcı birşey olurdu. Genç o andan itibaren geceyi gündüze katarak hareketlerine çeki-düzen verir ve kız tarafının bu yalnız görüşlerini çürütünceye kadar büyük bir çaba sarfederdi. Sonucun başarılı olması ise çocuğun ailesinin ve bağlı bulunduğu kabilenin durumunu kuvvetlendirirdi. Kız tarafının müstakbel damatlarının tavır ve hareketlerini beğenmemeleri geleneği ise topluma birçok avantajlı durumlar sağlardı. Bu gelenek ailenin, gerekse bütün toplumun çok sağlam temeller üzerine kurulduğunu anlatan en büyük delildir. Bundan ötürü erkek birçok masraf ve sıkıntı karşılığında bir eş kazanmış olur ama buna karşılık kı zda sevilip, saygı gördüğü, kutsal bir geleneğin gerektirdiği mutlu bir izdivaç yapmış olurdu.

Bir delikanlı evlenmek üzere kendisine eş ararken alacağı kızın amcasının (amcası yoksa diğer yakın erkek akrabalarının) karakter ve yaradılışı hususunda çok dikkatli davranmak zorunluğundaydı. Bu delikanlı için kızın güzelliğinden daha önemli bir şeydi. Aşağıdaki misâl söylenenleri doğrulayacak niteliktedir.

Bir zamanar zengin bir adam oğluna şu öğütte bulunmuştu: «Evleneceğin zaman öyle bir kız seçeceksin ki bu kız senin müstakbel oğluna iyi bir amca kazandırsın. Bu, güzelliğinden evvel gelen bir husustur.»

Aradan yıllar geçti, büyüyen delikanlı evlenmek üzere hazırlığa girişti ve babasının vasiyetini yerine getirmeğe karar verdi. Uzun araştırmalar sonunda istenilen tipte amcası olan bir kız üzerinde karar kıldı. Delikanlı gerek zenginlik gerekse asalet bakımından kendi ailesinden daha geri durumda olan bu ailenin kızına talip olmakta tereddüt etmedi. Fakat bu hal kız ailesi tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmakla beraber hayrete mucip oldu. Delikanlı da bu durum karşısında babasının vasiyetini anlaştı. Bunu işiten kız ve ailesi çok sevindiler. Bir süre sonra da düğün yapıldı. Aradan yirmi yıl geçti, kızın babası hastalanmış ve kendilerinden çok uzakta olan ve yirmi yıldan beri göremediği kızını görmeği arzu etmişti. Damat ve kızı, büyük oğullarını da yanlarına alarak yola koyuldular. O devirde soygunların eksik olmadığı yolculuğa da bir kervanla çıktılar. Fakat buna rağmen kervan yolda eşkiyaların baskınına uğradı. Haydutlar para ve mücevherlerin üzerlerinde olması daha kuvvetli olan kadınlardan başlamak üzere soygunculuk hareketine giriştiler. Sıra annesinin aranmasına geldiği anda delikanlı kamasını çekmiş ve büyük bir hidet ve cesaretle haydutların üzerine atılarak onları kaçırtmıştı, Kervanda herkes, bu arada çocuğun babası durumdan çok memnun kalmışlardı. Baba, oğlunun bu hareketinden büyük bir kıvanç duyuyordu. Kayın pederinin evine varır varmaz da oğlunun hikâyesini iftihar edercesine kayıpede-

rine anlattı. Fakat sonuç hiç de damadın umduğu gibi çıkmadı. Hasta ihtiyar anlatılanları dinlerken yüzünü buruşturmuş, hikâye biter bitmez de hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı.

«Keşke bu anlatılanları işitmeden ölseydim» dedi. Sonra da başı ucunda bulunan çekmecesini açtı, başlık olarak damadından aldığı parayı çıkardı, damadına uzattı: «Lütfen bunu kabul ediniz.» Dedi.

Damat şaşırmıştı, kayınpederinden bu hareketinin sebebini rica edince şu cevabı aldı: «Seni şaşırtan bu para iade etme işini açıklıyayım: Ben evleneceğim zaman senin gibi, oğluma iyi bir amca aramadım. Eğer öyle yapsaydım, senin aradığın gibi bir amca bulmama imkân yoktu. Böyle bir amca arayan insanın öyle bir amcaya lâyık bir evlât yetiştirmesi çok zordur. Nitekim senin oğlun bu hareketiyle bunu ispatlamış oldu. Eğer oğlun gerçekten bir erkek ve şövalye ruhlu olsaydı, kervan soyulurken sıra annesine geldiği zaman değil, kervandaki ilk kadın soyulmağa başladığı zaman kendini gösterirdi. Erkeklik, bütün kadınlara yapılacak bir tecavüzü anneye karşı yapılmış olarak kabullenmeği icabettirir.»

Evet acı, fakat gerçek bir örnek...

GİYİNME VE KUŞANMA GELENEKLERİ

Çerkes elbiseleri vücut sağlığı ve estetiği için gayet uygundu. Bunlar daha ziyade suvarilerin durumu göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Yeryüzünde bütün milletlerin özenerek taklit ettikleri ve üzerinde hemen hemen hiç değişiklik yapılmadan bugüne kadar muhafaza edilen giyimlerdir. Öyle ki, elbiselerin dokunduğu maddeler (yün, pamuk v.s.) ile dokuma şeklinde de fazla bir değişiklik olmamıştır.

İÇ ÇAMAŞIRLAR : Dügmeli, yakalı, uzun kollu ve elbisenin altına giyilen bir gömlek ile yine ayak bileğine kadar uzayan dügmeli ve kemeri olan bir külottan ibarettir. Düğmenin görevi içeri toz girmesini engellemektir.

DIŞ ELBİSELER : Yün ve kürkten yapılır, uzun bir pantolon (belden büzmeli) aşağı indikçe daralır ve ayak bileğine kadar iner. Bu pantolon binicinin at sırtındayken düşmemesi için bir düğmeyle iç çamaşırlara bağlanmıştır. Kışın uzun keçe çizmeler, pantolonu yağmurdan korur; yazın giyilen deri çizmeler ise uzun bağlıdır. Bu çizmeler pantolonun görünüşüne bir câzibe verir ve onu toz ve yağmurdan korur.

CEKET : Erkekler dizden aşağı olan uzun bir ceket giyerlerdi. Bu ceket bazan göğüsten boyna kadar dügmelenir, yine göğüsten başlamak üzere ayağa kadar olan kısmı açıktır. Uzun ve geniş yenli kollar sıcak havalarda kıvrılabilir. Yazın giyilen ceketler yünden, kışın giyilenler ise daha yumuşak ve kürklü olurdu. Kürkler çoğunlukla tilki, tavşan ve buna benzer av hayvanlarının postundan yapılırdı. Ceketin her iki tarafı cepliydi. İçine kıymetli şeyler konurdu. Deriden olan bir kemerin üzerine ise bütün savaş araçlarına ait şeyler (Tornavida, bıçak, çakmak v.s.) yerleştirilir, ayrıca tabanca kılıfı, kama kını yer alırdı. Silâhlar için gerekli fişek ve barut ceketin üst ön yüzüne dikilmiş fişekliklerde saklanırdı. Bir Kafkaslının üzerinde 14 veya 28 adet mermi bulunurdu. Ayrıca torbasında yedek barut olurdu. İşte bu bakımlardan ceket, süvarinin her türlü ihtiyacını taşıyabilen, özel yerleri olan çok gösterişli bir giyecekti.

ÇERKES KALPAĞI : Güzel bir festen ibarettir. Siyah koyun yününden yapılır, icabında içi otla doldurularak yastık yerine de kullanılabilir. Ayrıca su içmek üzere su kabı görevi de görür.

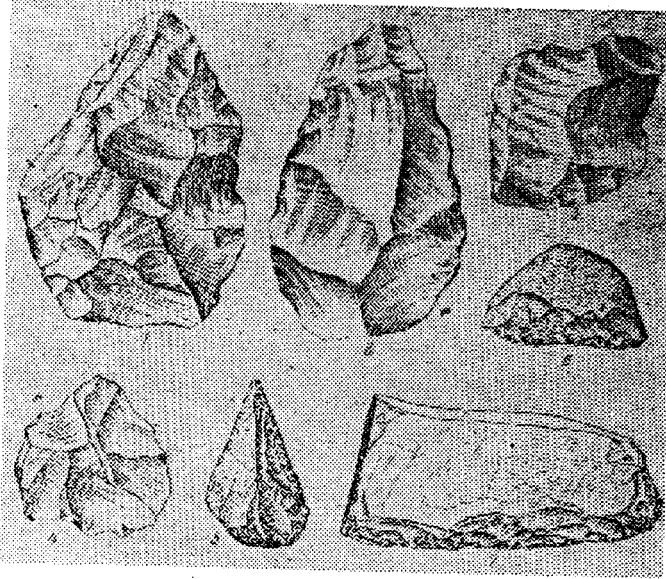
(Devamı var)

(Geçen sayıdan devam))

ÇOK ESKİ TARİHLERDE KAFKAS MİLLETLERİ VE MEDENİYETLERİ

Kafkasya, çok eski tarihlerden beri insanlarla iskân edilmiştir. Arkeolojik kazılar neticesinde elde edilen sayısız eserler bunu isbat etmektedir. Sovyet Rusya'da şimdiye kadar yapılan arkeolojik araştırmalar sonunda elde edilen eserlerden Kafkasya'da bulunanların en eski tarihe ait olduğu anlaşılmıştır.

Alt Paleolit devrin başında en eski insan yapısı, kaba yontulmuş taşın aletler sapsız olarak kullanılıyordu. Bu gibi aletlerin yapıldığı zaman asrımızdan 100 bin yıl öncesine ve insanların Dünya'ya ilk geliş tarihlerine raslamaktadır. İlk insanlara ait en eski aletler Kafkasya'da Kuban nehri civarında — Abzakhsk kasabasında, Maykop (Miyekuape) yakınlarında — Fortopyan çayında ve Psekups nehri kıyılarında bulunmuştur. İlk önce bu eski devrin aletleri Kafkasya'da Karadeniz kıyılarında Suhum şehri civarında, Yaştuh, Kurdere v.s. yerlerde bulunmuştur. Taş devrinin başlangıcına ait Kafkasya'da bulunan aletleri resimde görüyorsunuz.

Kuban ve Psekups nehirleri ve Miyekuape şehri civarında elde edilen, Alt Paleolit (İlk Çağda) kullanılan, kaba yontulmuş kesici taş aletler.

Kuzey Kafkasya'da Neolitik (Yeni Taş) devrinin sonlarına ait eşyalar Kabartay Muhtar S. S. Cümhuriyetinin bugünkü başkenti Nalçık şehri civarında, Nalçık mezarı denilen Agubek köyündeki mezarda bulunmuştur. Bu mezar Neolitik devrin en büyük hâtıra deposu sayılmaktadır. Burada çakmak taşından bıçaklar, çok uçları, cilalanmış baltacıklar, topraktan yapılmış kaplar, süslenmek için yapılmış yumuşak ve renkli taşlardan bilezikler veya vahşi hayvan dişlerinden yapılmış kolyeler v.s. bulunmuştur.

BAKIR VE TUNÇ DEVRİ : Neolitik (Taş) devrinden Eneolitik (Bakır) devrine geçiş esaslı değişiklik meydana getirmiştir. Bu devir ilk maden devrinin temelini teşkil eden bakırdan âletlerin yapılması ile başlar. Kafkasya'nın bütün bölgeleri henüz esaslı bir şekilde öğrenilmemiştir. Eneolit devrinin en eski zamanı Güney Kafkasya'nın Kura ve Araks nehirleri arası daha iyi bir şekilde öğrenilmiştir. Kafkasya'da bakır madeninin nasıl elde edildiği bugüne kadar daha kesin olarak incelenmemiştir. Bununla beraber, Kafkasya'da madenin bilinmesi daha Neolitik devrinin sonlarına isabet etmektedir. O zaman Kafkasya'nın güneyinde Kafkasya'ya en yakın zengin bakır maden ocaklarının İran ve Türkiye topraklarında bulunduğu ve o devirde muhtelif maddeler üzerinde Ön Asya'da ticaretin gelişmiş olduğu kabul edilmiş olduğuna göre; bu maden damarı merkezlerinden mal mübadelesi yoluyla bakır madeninin Kafkasya'ya geldiği sanılmaktadır.

Neolitik devrenin sonlarına doğru tarım ile birlikte hayvancılık yapıldığı, meydana çıkarılan küçük ve büyük baş hayvan kemik ve oraklardan anlaşılmıştır.

Eneolit (bakır) devrinin başlangıcına ait en çok Kuzey Kafkasya kurganlarından Maykop şehri kurganı incelenmiştir. M.Ö. 2000 yılına ait olup elde edilen insan yapı eşyalarının büyük bir ekseriyeti safi dökme bakırdan yapılmıştır.

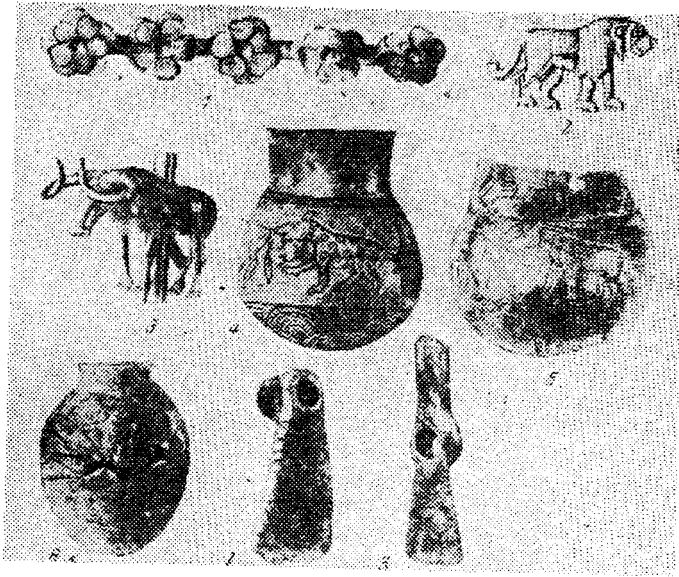
KUZEY KAFKAS MİLLETLERİ HAKKINDA ÇOK ESKİ TARİHİ BİLGİ :

Toprağın altında meçhul kalmış bir milletin tarihini, arkeolojik araştırmalarla esaslı bir şekilde çıkarıp ortaya koymak kolay bir iş değildir. Bununla beraber imkânsız da denilemez. Uzun yıllara, sabırlı çalışmalara ve büyük masraflara bağlıdır.

Tarihi ve arkeolojik araştırmacılar tarafından şimdiye kadar elde edilen bilgi ve neticelere göre; Hititlerin din, âdet, an'aneleri hattâ giyim ve kullandıkları eşyaları da Kuzey Kafkasyalıların aynısı oluşu, Hititlerin Kuzey Kafkasya milletinden olduğunu ortaya koymaktadır. Hattâ bazı tarih araştırmacıları, Hititler ile Kuzey Kafkasyalıları aynı millet olarak kabul etmişlerdir. Buna rağmen; Etnografya, Arkeoloji ve Fioloji bilgileri maalesef bu hususta fikir birliğine varamamışlar ve bu konu bugün bile aydınlanmamıştır.

M.Ö. V. Yüzyılda yaşamış büyük Yunan tarihçisi Herodot'a göre Kimmerler çok eski tarihten beri Kafkasya'nın Kuzey Karadeniz kıyılarında yaşamışlardır. Tahminen M. Ö. VIII. Asırda Orta Asya'dan Batı'ya göç eden İskitler, Kuzey Karadeniz kıyılarında yaşayan Kimmerler ile çarpışmışlardır. Yeniğiye uğrayan Kimmerler, Karadeniz kıyılarını takip ederek Karadeniz'in güneyinde bulunan Sinop'a (Elleni şehri), bunların yerlerine de İskitler yerleşmişlerdir. Böylece M. Ö. VIII. Asırda Kuzey Karadeniz kıyı halkı esas İskitlerden teşekkül etmiş ve bundan sonra varlıklarını belli etmeğe başlamışlardır.

O tarihlerde, şimdiki İran ülkesinin Batısında Medler ve Persler diye iki kavim yaşamaktaydı. İskitler, Medlerle komşu olduklarından zaman zaman Kafkas Dağ-

Maykop kurganlarında bulunan eşyalar

- 1 — Altın süsleme; 2, 3 — Ev süsü; 4, 5 — Gümüş kaplar; 6 — Toprak kap;
7, 8 — Bakırdan al.

Tsalkinsk kurganlarından çıkarılan eşyalar

- 1, 2 — Altın ve gümüş kaplar; 3-5 — Kilden yapılmış kaplar; 6 — Tunçtan mızrak uc; 7 — Tunçtan hançer uc; 8 — Altın iğne (süsleme).

larının geçitlerini aşarak Med ve Pers ülkelerine akınlar yaparlardı. Bu huzursuzlukları ortadan kaldırmak için Pers hükümdarlarından Kurus ve Darius, İskitlere karşı savaşlar yapmışlar ve bir savaşta Kurus ölmüştür. Darius ise İskitleri bozmak için Anadolu üzerinden Balkanlara geçerek İskit ülkesine Batıdan büyük bir sefer yapmış fakat bu seferleri muvafakiyetsizliğe uğramıştır.

İskitler, M.Ö. II. Yüzyıl sonlarına doğru, Doğu'dan gelen Hunların akınlarına maruz kalmışlar ve o tarihten sonra İskitlerin tarihi, Hunların tarihine karışmıştır. Herodot'a göre; İskitler K. Kafkasya'ya gelmeden önce Kuzey Kafkasya'da Kimmerlerden başka ayrı dil konuşan küçük kavimler vardı. Kuban, Bela ve Laba Havzalarında ve Kardeniz'in Kuzeyinde Meoti, Sindi, Teroti, Kerketi gibi kavimler yaşamışlardır. (Kerketi — O devirde Yunanların Çerkesler verdikleri isimdir.—) Mevut tarihi vesikaların ve arkeolojik kazılardan elde edilen eserlerin tetkiki neticesinde Kuzey - Batı Kafkasyada hâlen Adige denilen kavmin ecdadı olduğu kabul edilen, VIII-IX. Asırlarda yaşayan Kasog (Kaşk) adlı bir kavmin mevcudiyeti tesbit edilmiştir.

X. Asrın ortalarına doğru Svyatislav'ın seferi dolayısıyla yazılmış ve Ruslardan kalma yazılı vesikalarda; Kuzey-Batı Kafkasya'da yalnız Kasog adlı tek bir kavmin mevcudiyetinden bahsediliyor. Müteakip kaynakların da aynı bölgede, bir kısmına — Zıkha, diğer bir kısmına Kasog ve üçüncüsüne Çerkes — denilen üç ayrı kabilenin mevcudiyetinin ittifakla işaret ettikleri görülmektedir. Şu halde, Kuzey-Batı Kafkasya'da müstakil dil konuşan ayrı kabilelerin inkişafının yine X. Asırda olduğu tahmin edilir. Mevut yazılı vesikalar, arkeolojik eserler ve coğrafi toplum isimler bir araya getirilerek tetkik edildiği zaman Orta Çağ'ın başlarında Adige'lerin (Çerkeslerin) Etnik hudutları : Batı'da-Abhaz kabilesi hududuna kadar olan Karadeniz sahilleri, Kuzeyde - Kuban nehri ve Doğuda - Laba nehrine kadar olduğunu tesbit ve isbat etmek imkânlarını vermektedir.

Herodot, Kuzey Kafkasya'nın iktisadi, sosyal ve medeniyet alanında en parlak zamanın M.Ö. VII. Asır ile III. Asır arasına isabet ettiğini yazmaktadır. M.Ö. IV - III. Asırlarda da Kafkasya'nın Kuzey Karadeniz kıyılarında ve Kuban havzasında istihsal o derece yükselmişti ki dış ülkelerle tesirli ve geniş mal mübadelesi yürütülüyordu. Bu mallar arasında bilhassa; buğday, canlı hayvan, deri, bal, petek v.s. yer alıyordu. Buralarda mevut zenginliklere göz diken Yunanlılar önce Kuzey Karadeniz, sonra Azak Denizi kıyılarına geçerek Temruk şehrinde ve Aşağı Kuban Havzasında kuvvetli koloniler kurmuşlardı. İşte, o devirde Yunanlılarla Çerkesler arasında mevut bu münasebetlerden dolayı Çerkesler hakkında eski devirlere ait vesikalar, bugün Ruslara nazaran Yunan ve Romalılarda daha çoktur. Eski Yunan ve Romalı yazarlar, Kuzey Kafkas milletinin kadim devrine ait kısa, fakat çok kıymetli bilgiler bırakmışlardır. Yunan ve Romalı koloni âlemi, Kafkasya'nın diğer dağlık ve doğu bölgelerine kadar sokulmadığı için bu bölgelerdeki milletler hakkında o devre ait bilgiler çok azdır. Kuzey Karadeniz ve Kuban Nehri vâdisini tâkip ederek kurulan Yunan kolonilerinin bir kısmı zamanla Romalı koloni âlemine geçmiş ise de Orta Asya'dan gelen Hunların akınları neticesinde bu koloniler ortadan kalkmıştır.

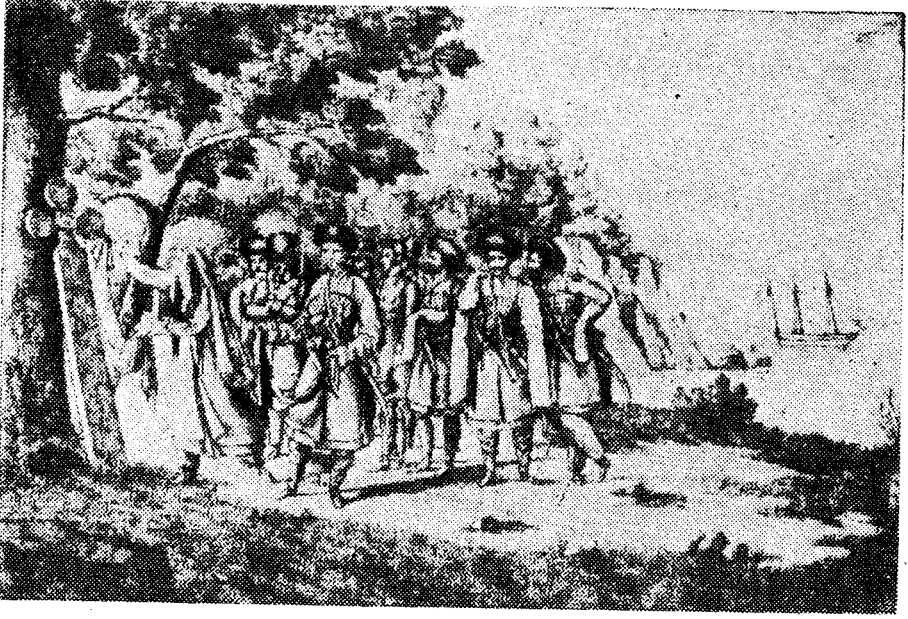

M.Ö. III. asırda Çerkesler ile Yunanlılar arasında yapılan ticareti gösteren bir tablo.

Tarihte Kafkasya'ya ve bilhassa Kuzey Kafkasya'ya yapılan yıkıcı akınlar çoktur. Kafkasya tarihte; İskitlerin, Hunların, Mogolların, Perslerin, Arapların, Türklerin, Kırım Hanlarının ve Rusların hücumuna uğramıştır. Zaman zaman Kafkasya'ya yapılan bu hücumların Kafkasyalıların iktisadi, sosyal ve kültürel hayatlarında çok yıkıcı etkiler husule getirdiği muhakkaktır.

KAFKASYA'DA DİN

Kafkasya'da derebeyliğin gelişmesiyle Hristiyanlık yayılmıştır. Kafkasya'da Hristiyanlığın, sırası ile ilk önce Kuzey Karadeniz kıyılarında bulunan Adigeler arasında, sonra Gürcistan ve Ermenistan'da yayıldığını isbat eden arkeolojik eserler meydana çıkarılmıştır. Kuzey-Osetya, Çeçenistan ve Avaristan'da Hristiyan dininin Gürcistan'dan yayıldığını gösteren Gürcü yapısı muhtelif Hristiyan mâbedleri mevcut olup, hâlen bu eserler muhafaza edilmektedir. Bunlardan başka Hristiyanlığın bu bölgelere Güney Kafkasya'dan bilhassa Gürcistan'dan yayıldığını isbat eden Avar ve Çeçen dillerinde Gürcü harfleriyle yazılı Orta Çağ başlangıcına ait levhalar meydana çıkarılmıştır. Elde edilen vesikalara göre Dağıstan'da Hristiyan dini, Ermeni ve Arnavut misyonerleri tarafından Hristiyan kilise kitaplarının mahalli dillere tercüme edilmesi suretiyle yayıldığını göstermektedir.

Çerkeslerin İslâm olmadan önce Haça tapınışlarını gösteren bir tablo.

Karadeniz'in Kuzey kıyılarından başlayarak Kuban Nehri kıyı Adigeleri arasında Hristiyan dininin yayılmasında en önemli rolü Bizanslılar oynamışlardır. Bizanslılar kendi siyasi çıkarları için, önce kendilerine bağlı Kafkasya'nın Karadeniz kıyı koloni şehirlerinde, sonra yavaş yavaş içlere doğru ilerliyerek Kuzey Kafkasyalılar arasında Hristiyanlaştırma siyasetini yürütmüşlerdir.

Hristiyanlığın ilk önce Kafkasya'nın Karadeniz kıyı Adigeleri arasında yayıldığını isbat eden arkeolojik malûmat 519 yılına aittir.

VII-VIII. Asırlarda Dağıstan'ın Araplar tarafından istilâ edilmesi neticesinde İslâmiyet Kuzey Kafkasya'da yayılmağa başlamıştır. O devirde henüz yeni yayılmağa başlanan İslâm dini ile Hristiyan dini arasında çıkan amansız mücadele kısa bir zaman içinde İslâm dininin zaferiyle son bulmuş ve sür'atle yayılmağa devam etmiştir. Kuzey Kafkasya'da Arapların girmediği yerlerde, İslâm dininin üstünlüğü ve İslâm dinini yayan misyonerler sayesinde İslâmiyet kolaylıkla gelişmiştir. Kuzey Kafkasya'nın Doğusundan, yani Dağıstan'dan başlayarak Batıya doğru geliştiği için İslâmiyet, Batı Kafkasya ve Kara Deniz kıyılarında yaşayan kavimler arasında en son yayılmıştır.

(Devamı var)

19. ASIR BAŞLARINDA KUZEY KAFKASYA

1829 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında imzalanan Edirne Antlaşması Kuzey Kafkasyanın Rusyaya bırakılmasını kabul ediyordu. İşte bunun üzerinedir ki Muhammed Giray'ın oğlu Zan-iko Sefer bir ticaret merkezi olan Anapa da ilk mukavemet teşkilâtını kurarak Kuzey Kafkasyanın muhtelif bölgelerinden gönderilmiş yetkili delegelerin de iştirakiyle milli bir hükümet teşkil etmişti. O devirde Anapada yeşil zemin üzerinde üç siyah oklu ve 12 yıldızlı Çerkes bayrağı dalgalanıyordu. Sancağı şerif adı verilen bu bayrak ipektendi. Bayrağın üzerindeki üç ok Kuzey Kafkasyanın Anapa vilâyetinin en eski ve birçok hizmeti geçmiş üç ailesini temsil ediyordu. Bu aileler sırasıyla Zaniko, Aytek-iko ve Bolotoko aileleriydi. 12 yıldız ise birleşmiş Natuhay, Şapsug, Abadzeh, Abhaz, Ubih, Bjedugh, Temirgöy, Hatukoy, MaHoş, Besni, Braki ve Karaçay vilâyetlerini temsil ediyordu. Her ilin genel seçimleri sonucunda seçtikleri temsilciler Anapaya Sefer beyin başkanlığı altına gönderiliyor ve yine bu delegeler arasından her vilâyet için askeri bir reis seçiliyordu.

19. cu asırda Ruslara karşı yapılan savaşlarda birçok başarı gösteren askeri reisler şunlardı: Aşaguago-iko, Pşiguy, Hacı Huzbek, Sultan Kurhum Giray, Hacı-iko Muhammed, Dzadzu-iko Ali, Dzadzu-iko Nevruz, Besti-iko Pşimah, Hacı Dokum Berzeg, İnal-iko Aslan Girey, İndar-iko Noğay, ve Uardazau-iko Zepş.

Bilhassâ bu reisler arasında Aşaguago-iko Pşiguy en şöhretlisiydi. Rusların Yekatarinodar askeri merkezlerine amansız saldırılarıyla onların Kafkasyaya sızmalarına imkân vermemiş ve Rus generali Velyaminov'u defalarca yenilgiye uğratmıştır. Aynı zamanda herkes tarafından çok sevilen ve kuvvetli bir hatip olan kahraman 1838 Mayısında çok üstün bir kuvvete sahip Rus kıtasiyla yapılan savaşta şehit düşmüştür.

Diğer bir kahramanda Hacı Huz-Bek tir. En az Hacı Murat kadar bir kahramanlık gösteren Huzbek eğer, Hacı Murat'ın sahip olduğu gençliğe sahip olsaydı kimbilir daha ne mucizeler yaratacaktı. Çerkesistan aslanı adı verilen Hacı Huzbekin en büyük şöhreti Abun mevkiinde 1834 yılında 700 atlı ile ve 60 yaşında olduğu halde 12000 kişilik Rus ordusunu yenilgiye uğratması olmuştur. Bu olay Ruslarla Çerkesler arasında meydana gelen savaşlarda Ruslar için yüz karası sayılan en önemli savaşlardan birisidir.

DERGİMİZE YAPILAN BAĞIŞLAR :

Kargı'dan Sayın Dursun Hurmioğlu 40,— T.L.
İzmir'den Sayın H. Gündok 20,— T.L.

Dergimize bağışta bulunmuşlardır. Hemşerilerimize teşekkür ederiz.

İSRAİL'DEKİ KUZAY KAFKASYALILARIN HAYAT HİKÂYELERİ

Yazan : HEGHA SAFWAN

Çerkeslerin İsrail'e, kutsal diyara (1) yerleşmeleri 1880 yılına rastlar. Onlar 1840-1861 yılları arasında Ruslarla aralarında süregelen korkunç savaşlar sonucunda ana vatanları Kafkasya'yı terketmek zorunluğunda kalmışlardır.

Bunlar, Rusların vahşeti ve zulmü karşısında Osmanlıların da teşvik ve yardımları sonucunda cennet vatanlarını terketmişler, Ruslar da vatanlarını işgal etmişlerdir.

Çerkeslerin İsrail'e göçü, doğrudan doğruya buraya olmamıştır. İsrail'den önce onlar, Bulgaristan ve Yunanistan sınırının kavşak noktasında bulunan ve Selânik'in doğusundaki MARVEL'de tam ondört yıl kalmışlardır. Burada dahi rahat bırakılmayan bu zavallılar, Rusların tazyik ve teşvikiyle yeniden bir göçle karşı karşıya kalmış ve İsrail'e yerleşmişlerdir. Onlar, göçten önce Kafkasya'da birçok köylerde ve Çerkesçe adı Psij olan Kuban Nehri civarında bulunuyorlardı. Bu köylerin başlıcaları şunlardı : 1 — VUBİN, 2 — BLEHK ve 3 — AFİFİS.

Kutsal diyara geldikten sonra ise çeşitli bölgelere yerleştiler. Bunlar da :

1 — Khisariye,

2 — Elgabe (Elhüdeyra şehrinin yakınında olup bugün ÇERKES HARABELE-
Rİ diye anılır.)

3 — Kfar-Kame : (Bu köy Taberiye yakınındadır ve bugüne kadar varlığını ko-
ruyabilmiştir.)

4 — Reyhanniye (İsrail'in Kuzeyinde, Lübnan'ın Güney sınırına yakındır.)

Bunlara ilâveten bazı Çerkes toplulukları Cebul ve Cenin gibi bazı Arap şehir-
lerine ve köylerine yerleşmişlerdir. Fakat bunların çoğunluğu buldukları yeri
terketmek zorunda kalmış, orada kalanlar da yaygın halde bulunan malarya hasta-
lığı yüzünden ölmüşlerdir. Memleketi terkedener Türkiye, Ürdün ve Suriye gibi
Çerkeslerin çok olduğu yerlere giderek üçüncü bir göç felâketiyle karşılaşmışlardır.
Bugün İsrail'de iki Çerkes köyü mevcuttur. Bunlar da Kfar Kame ve Reyhanni'dir.

KFAR KAME KÖYÜ : 1500 nüfuslu ve Çerkeslerin sayılı kabilelerinden olan
ŞABSUĞ'lardır. Bu köy Çerkeslerin buraya geldikleri zamanda bir harabe halin-
deydi. Halen burada Bizans devrine ait tarihi eserler mevcuttur. Osmanlılar devrin-
de burada Çerkeslere toprak verilmişti.

REYHANIYE KÖYÜ : Nüfusu beş yüz kişi kadardır. Hepsı Adige ve Abedzah-
tırlar.

İsrail'deki Çerkesler bugüne kadar kendi öz gelenek ve göreneklerini koruya-
bilmişlerdir. Göçten sonra bu kadar uzun zaman geçmesine ve öz vatanlarından çok
uzaklaşmış olmalarına rağmen kendileriyle beraber yaşayan diğer yabancı top-
lumlardan kız alıp vermemek yüzünden benliklerini yitirmemişlerdir. Onlar 1948 yı-
lına kadar Yakın Doğu memleketlerine dağılmış bulunan öz kardeşleriyle daima te-
mas halindeydiler. Atalarından kendilerine kalmış olan gelenek ve göreneklerine

bugün de sıkıca bağlıdırlar. Hepsisi de ADİGE HABZE diye bilinen Çerkes Anayasasına bağlı bulunuyorlar. Bu Anayasadır ki onların birbirleriyle münasebetlerini düzene koyar, kişileri birbirine bağlar. En büyük delil olarak da bugün evlenme, düğün ve evlerinde konuştukları lisan (ki Çerkesçedir) eski geleneklerin bir devamı olarak titizlikle uygulanır.

İsrail'deki en büyük Çerkes ailelerinin başlıcaları şunlardır :

1 — Thavkho, 2 — Sikas, 3 — Haho, 4 — Nebsu, 5 — Gorkez, 6 — Şovken, 7 — Etsemuz, 8 — Cemşe, 9 — Naşe, 10 — Lebiy.

İsrail milli kurtuluş savaşından sonra, buradaki Çerkeslerin Suriye ve Ürdünde bulunan kardeşleriyle ilişkileri kesilmiştir. Oralardan gelen haberer ancak radyoların bildirdiklerinden ibarettir. İşte bu sebeptedir ki bundan sonra bütün gözler öz ana vatan Kuzey Kafkasya'ya çevrilmiştir. Bu amaçla da Maykop Radyosunun belirli saatlerde yaptığı Çerkesçe yayınlardan faydalanılmıştır. Bu hal 1958 yılına kadar böylece sürmüş ve nihayet Maykop Radyosuna bir mektup yazılarak oradan bilgi istenmiştir. Mektuba Moskova Moskova Radyosunun spikerliğın yapan Bayan Kozita Beg Çerkesçe cevap vermiştir. Bundan sonradır ki İsrail'deki birçok Adige Kuzey Kafkasya'daki kardeşleriyle haberleşmek ümidiyle Moskova Radyosuna mektup yazdılar. Aldıkları haberlerin iyiliği karşısında (!) büyük bir memnuniyet duyular. Böylece Kuzey Kafkasya'yla temaslar genişledi ve birçok dost ve tanışlar kazanıldı. Bunlar arasında Adige Eyaleti Dil Kurumu Başkanı, büyük edip Hadgale Asker, Adige Eyaleti Başkanı Hağur Anzavur, Moskova Radyosu spikerlerinden gazeteci Kozita Bek (Bayandır) in isimleri anılmaya değer.

İsrail Çerkesleri, Kuzey Kafkasya'dan orada çerkesçe yazılmış ve Kafkasyalıların hayatlarıyla ilgili birçok eserleri getirttiler. Gençler bu eserleri okumayı ve yazmayı öğrenmişlerdir. Şimdi bunu kolaylıkla uyguluyorlar. Zaten Çerkesleri en çok endişelendiren olay, okullarda çocuklarının Arapça ve İbranice okumaları sonucu kendi öz dillerini unutmalarıydı. İşte bu durum Çerkes azınlığının okullarda Çerkesçe öğrenim yapmaları için resmi makamlara gerekli müracaatı yapmalarına sebep oldu. Bu yolda en büyük güçlük Çerkes dilinde yazılmış kitapların hazırlanması ve bunların İsrail eğitim programına uygunluğuydu. Zira Kafkasya'dan gelen kitaplar kendine has bir hava taşıyor, buraya uymuyordu.

İsrail Devleti zamanında Çerkesler, bütün alanlarda büyük bir gelişme ve ilerlemeye kavuştular. Özellikle İngiltere'nin sömürgeci devrinde çok fakir bir duruma düşmüş olan Kfar Kame köyünde bu durum açıkça görülür. Bu köyün geçimi daha çok hayvan yetiştiriciliği ile tarıma bağlıdır. Köy gençlerinden büyük bir grup da polislik ve çeşitli devlet görevinde bulunuyorlar. 1960 yılında köylerde kurulan mahalli idare de köyün kalkınmasında önemi rol oynamıştır. Bu idare köyün kalkınmasında önemli rol oynayan şu projeleri ele almıştır :

1 — Köye içme suyu getirilerek her eve dağıtılmıştır. Bundan önce köyün su ihtiyacı köydeki birkaç kuyuya inhisar ediyordu.

2 — Bazı yeni sınıfların ilavesiyle bir ilkokul binası inşa edilmiştir. İki sınıftan ibaret olan okul bugün 11 dershaneden ibarettir. (2) Bugün bu okulda 350 erkek ve 30 kız olmak üzere 380 öğrenci öğrenim yapmaktadır. Bunlar sonraları şehirlerde yüksek öğrenim yapmak üzere yetiştirilmektedirler. Halen bu köyden mezun bir genç Üniversiteyi bitirmiş ve Türkiye'deki İsrail şirketlerinden birinde görev almıştır.

KUZEY KAFKASYA'NIN İSTİLÂSININ 100. CÜ YILDÖNÜMÜ

(1864 — 1964)

Yazan : Ramazan T R A H O

5 Mayıs 1964 tarihi, Rus askerinin Kafkasya'yı istilâsının 100. cü yıldönümünü hatırlatmıştır. Çarlık Rusya'nın Kafkasya'ya nüfuzu, 16. cı asrın ikinci yarısına kadar uzanır. O zamanki Rus stratejistlerine göre Rus tüccarlarına Hazar Denizinin yolunu açan Volga Bölgesinin zaptından sonra, İran ve bilhassa Terek Körfezi ve Dağistan sahil bölgesine olan «İpek Yolu» fethetme vazifesi daha da kolaylıkla başarılabilecekti. Sahil bölgesi Dağistan'a Çarlığın ilk belirli askeri hücumu 17 asrın başlarında başlamıştır. 1603-1605 de Çar Boris Godunov, Dağistan Şamkhali üzerine Ivan Buturlin ve Osip Pleshcheev tarafından komuta edilen 3 alay yollamıştır. Bu hamle Kafkasya muharebelerinin başlangıcıdır.

Tarki'nin zaptedilmesi ile birinci başarıdan sonra, Çar müfrezeleri büyük bir yenilgeye uğradılar. Aynı zamanda Kafkasya ile ilgisi olan Türkiye, Meseleye karışmaya mecbur kaldı. Türk Paşası, büyük yeniceri müfrezeleri ile Tarki'ye yürüdü ve Buturlin'i kendisi ile antlaşmaya varmaya mecbur etti. Buturlin'e, engel olunmaksızın, Tersk'e geri dönmesine müsaade edildi. Rus alayları şehri terk ettiler, fakat çekilmeleri esnasında Türkler tarafından kuşatıldılar ve imha olundular. 7000 den fazlası kayp oldu.

I. ci Peter zamanında Rusların yağmacı plânları devam etti. Deniz kapıları için gayretleri meyanda, I. ci Peter, ilgisini sıcak denizlere çevirdi. Bu projesi, Avrupa'ya «pencere açma» plânları ile birlikte yürümüştür. Bu yoldaki gayretleri, Türkiye ve Kırım tarafından muhalefet ile karşılandı. 1736'da Türk-Rus muharebesi esnasında, Kuzey Kafkasyalılar, bağımsızlıklarını tanyacaklarını vaad eden Türklerle birleştiler. Hakikatte, 9 Eylül 1739 Belgrad antlaşması gereğince, hem Türkiye ve hem de Rusya Kuzey Kafkasya'nın bir kısmını —Kabarda'yı— bağımsız olarak tanıdılar. Fakat Kabarda'nın bağımsızlığı çok kısa sürdü. II. ci Katerin'in 1771 bildirisinin —ki burada İmparatorçe kalelerin yıkılmasını men ve Kabarda'yı İmparatorluğunun bir parçası kabul eder— neşredilmesinden sonra, Kuzey Kafkasya Çarlık Rusyasına karşı işbirliği yapmak için, Kırım Han'ıyla ittifak kurdu. Bununla beraber, bu faaliyetlerin hiçbirisi arzu edilen tesiri göstermedi. 10 Haziran 1774'de Rusya ve Türkiye Küçük Kaynarca'da sulh antlaşması yaptılar ve Kuzey Kafkasya yeniden kendisini iki tâlip arasında buldu.

Kuzey Kafkasyalıların birleşik faaliyetleri 1779'un baharında başlamıştır. Bilhassa Eylül sonunda, Kuzey Kafkasyalıların büyük miktarda cesur vatandaşlarını ve aristokrasilerinin çiçeklerini kaybettikleri devrede «50 den fazla prens ve 350 den fazla genç asilzâdeleri yok olmuştur) kanlı muharebeler oldu.

1785-1786 da Kafkasyada Ruslar tarafından Kral Naibi vekilliği kuruldu; en nihayetinde Nogaylar, Kuban isteplerinden, 1783'de faaliyete başlamış bulunan Rus Generali Kont Suvorov tarafından temizlendiler ve Kafkasya hattı kuvvetlen-

Göçten bir sahne

dirildi. Bu yapıldıktan sonra, Rusya, Kuzey Kafkasya'nın Doğu kısmı Kabarda'nın Rusya'nın bir parçası olması ve 1783 İstanbul Antlaşması muvacehesinde, Trans-Kuban bölgesinin de Türkiye'ye ait olduğu bahanesiyle Kuzey Kafkasyalılar ile aralarında olan ticarete son verilmesini talep etti. Bu durum Kuzey Kafkasyalılar arasında büyük memnuniyetsizlik yarattı ve 1787'de Türkiye ile Rusya arasında harp patlak verince Kuzey Kafkasyalılar Rusya'ya karşı cephe aldılar. 29 Aralık 1791'deki harp, Türkiye ile Rusya arasında sulh ile nihayetlendi. Kuzey Kafkasyalılar olaydan faydalandılar ve II. ci Katerin'de 1792'de Kuzey Kafkasyalıları «hiç kimseye bağlı olmayan hür insanlar olarak» tanımaya mecbur oldu.

Bununla beraber, bu bildiri Çarın Generallerinin Kafkasyalılara karşı kuvvet kullanmağa devam etmelerine hiçbir şekilde engel olmadı. 18. ci asrın sonunda, 28 Mayıs 1800'de Çar I. ci Paul, Kuzey Kafkasyalıların meselelerine müdahale edilmemesi hakkında «dağlıların politik durumları teb'adan ziyade, bağlı vasaldır» hükmü bulunan bir karar neşretti. 19. cu asırda Kafkasya'da Çarlık faaliyeti eskisi gibi, Kafkasya hattını uzatmak, yeni kaleler inşa etmek, garnizonları kuvvetlendirmek ve Kafkasya'daki kolonial alayı takviye etmekte.

1701'de Gürcistanın ilhâkı, 1703'de Kislovodsk istihkâmlarının inşaa ve Gürcistan askeri yolunun 1804'de inşaatı, Kuzey Kafkasya'nın Kuzey Doğu kısmını batı kısmından tecritini tamamladı. Kuzey Kafkasyalılar, kitle halinde ayaklandılar. 1804 yılı Rusya için zor senelerden biridir. İran ile olan harp ve Gürcistandaki devamlı ayaklanmalar, Rusyayı tamamiyle meşgul etmiştir. Bundan

sonraki ehemmiyetli mücadele 1809-1810 da meydana gelmiştir. Bu mücadele için durum, Kuzey Kafkasyahılar için daha müsaitti. 1804-1813 arası Rusya-İran ve 1806-1812 arası Rusya-Türkiye harpleri henüz gelişmekteydi. Bu karşılıklara ilâveten, 1810'da Kafkasya hattının feci şekilde harap olması ile neticelenen ve Gürci Çareviç Levan tarafından idare edilen ayaklanmalar mevcuttu. General Yermolov'un kampanyası 1816 dan sonra Çeçenyede başlamış 1821 de Avar Hanı Sultan Ahmed'in ortadan kaldırılmasıyla nihayet bulmuştur. 1822'de Dağistan'da mücadele yeniden baş gösterdi ve Yermolov tekrar meydana çıkarak Kuzey Kafkasya tarihinde bir eşine daha raslanmamış törer hareketine girişti. Yermolov tarafından ikmal edilen Çarlık siyaseti, Çarlığın büyük-kuvvet bulundurulması yerine güvenilir bir siper olmak üzere, azami miktarda Rus muhacirlerini ve kazakları yerleştirmekten müteşekkildi. Dağların en vahşi, en erişilmez ve en verimsiz bölgelerine çekilen Kuzey Kafkasyahılar aklıktan ölüme veya düşmanları ile çarpışma şıkları ile karşı karşıya kalmışlardı. Mücadeleleri hakikaten kahramanca idi. Şayet Çarlık Kuzey Kafkasya'nın fethinin zorluğunu Kafkasya harpleri başlangıcında tamamiyle farkına varmadıysa bile, sonradan anlamıştır. Yermolov bir çok defalar «Kafkasya yarım milyonluk garnizon tarafından savunulan bir kaledir» demiştir.

1820'lerdeki Çarlık seferleri Çarlık için felâketle sonuçlanmıştı. Rus birliklerinin artıkları esas mevkiilerine bitap şekillerde geri döneceklerdi; yarı çıplak, felâkete uğramış, ve yoldaşlarının bir çoğu ölmüş veya esir edilmiş olarak. Gaddar bir zalim olan Yermolov'un faaliyetleri, Kuzey Kafkasyahıları amansız mücadelelerinde kamçıladi; zira açık gâyesi, Kafkasyadaki Rus olmayan bütün milliyetçileri temizlemektir. Mazeretsizce, günahsız sivillere taaruzlarda bulunur, yerlerini tahrip edip, yakar, mevcut hububatı mahveder, meyva bahçelerini keser, sakin vatandaşları yok eder veya rehin olarak alıp Rusyanın derinliklerine esir olarak sürer, erkeklere zülumda bulunup kadınları ve çocukları köle olarak sattı. 1823'de Yermolov ve General Velyaminov gibi Rus generalleri takriben 2000 kişiyi Nogayları köle olarak satmıştır. Böylelikle Yermolov Kafkasya da bir daha vâki olmamış törer rejimini harekete getirmiştir. Çeçen-İnguş'ları Yermolov'un deyimi ile «artık ekip biçemeyecekleri ziraata elverişli topraklarından yarısından fazlası»ndan Sunşen müstahkem hattını yaparak yoksun bırakan yine Yermolov'un kendisi idi.

1821'de başka bir generali, Vlasov, Kubanda 17 muhacir bölgesini ve 119 köy evini yakmıştır. Vlasov vahşi misillemelerini o kadar dev ölçülere ulaştırmıştır ki St. Petersburg kendisinin geri alınıp muhakeme edilmesini talep etmiştir, fakat Çarlık mahkemesi derhal beraat ettirmiştir. 1825'de Çeçen'de Beybulat Taymazov tarafından idare edilen Çarlığa karşı bir mücadele patlak verdi.

Çarlık Rusyasının Kuzey Kafkasya'ya karşı olan harpleri 1829'da Edirne Sulh Antlaşmasının nihayet bulması ile «kanuni» bir hal aldı. Antlaşmanın Kuzey Kafkasya'yı alâkadar eden kısmı, bağımsız bir memleketin elden ele, bir Türkiye'ye bir Rusya'ya geçirilmesini temin etmekteydi. 1820'nin başlarında Kafkasya'da Muridist (tarikatçı) mezhebi faaliyetler şekillendi ve Rusyaya karşı Kuzey Kafkasyahılar tarafından devamlı silahlı mücadelelere yol açtı. Manevi İslahat

maksatlarına hizmet etmek niyeti ile mücerret tasavvufa ait dini öğrenim, ani olarak, içinde hafif din rengi olan kudretli bir askeri harekete dönmüştür. Çar askeri birlikleri, Dağıstan ovalarında ve diğer bölgelerde kuvvetlenmeğe başlamış ve bütün Kuzey Kafkasya'yı zapta kalkışmıştır. O sırada Kuzey Kafkasyanın akibetinin uygulandığı ve kalan bölgelerin de şerefsizce Çarlığa teslim olacakları düşünülmüştür. Müridist öğretim İmam Gazi-Muhammed (1830-1832), İmam Hamzatbek (1832-1834) ve İmam Şamil (1834-1859) tarafından bir «Gazavat» sloganı ile tekrar canlandırılmıştır (1785-1791). Şeyh Mansur'un felsefesine göre, can, ancak imansız bir düşmana karşı mücadele etmekle kurtulabilirdi ve bu suretle, «Gazavat», Kuzey Kafkasya'nın, Çarlığın vahşiyane fetih siyasetine karşı cevabı teşkil ediyordu.

Gerek Gazi-Muhammed ve gerekse Hamzat-Bek, Şamil'in başarılı hareketi için yolu döşemişlerdi. Şamil, müthiş zekâ sahibi, teşkilât kabiliyetiyle dayanma kuvvetine haiz bir insan olarak «Gazavat» mücadelelerine başarı ile devam etmiş ve Çarlık kolonyalizmine karşı mücadelesini o dereceye inkişaf ettirmişti ki 1845 tarihinde Dağıstanda tek bir Rus askeri bile (bir miktar esirden başka) kalmamıştır. Dillere destan olan bu mücadele, 1859 yılına kadar devam etmiş (yani 25 sene) bütün dünyayı hayrette bırakmış ve insanlık tarihinde emsalsiz kalmıştır.

Mamafih, mağlubiyet kaçınılmaz ve çaresiz idi. Şamil İmamlığını ezmek için Rusya, iyi eğitim görmüş 280.000 kişilik bir kuvveti O'na karşı göndermişti. 25 Ağustos 1859 tarihinde, Şamil her taraftan düşmanlarla kuşatılmış olduğundan, Field Marşal Prens Baryatinsky tarafından esir alınmıştır.

Şamil'in esir düşmesi, diğer Kuzey Kafkasyalıların maneviyatını kıracak yerde, onları beş senelik müşterek bir mücadele için yeniden birleştirmiştir. Nihayet 21 Mayıs 1864 tarihinde Kuzey Kafkasyalılar zorla itaat ettirilmişler, fakat mağlup edilmemişlerdir. 1859 ilâ 1864 yılları zarfında 1.500.000 Kuzey Kafkasyalı Türkiye'de muhacir olarak yerleşmişler veya Merkezi Rusya'ya sürülmüşlerdir.

Jean Carol, «Les Deux Routes du Caucase» adlı eserinde şöyle yazmaktadır: «Rusların Kafkasya'yı fethi, medeniyetimizin barbarlık tarihinde en feci fasıllarından birini teşkil etmektedir. Kafkasya'nın her iki yandaki dağılarının mukavemetini kırmak için altmış senelik terörizm ve despotizm icap etti. Doğuda gasipler, Şamil'in kişiliğinde bir nevi Abdül-Kadir-i (1) bulmuşlardı. Batıdaki Çerkeslerde ise başka tip bir kahramanlıkla karşılaşmışlardır: Bütün bir milletin, son mermisine kadar müdafaasından sonra hep bir arada tek bir insan gibi sürgüne gitmelerindeki mağrur protestoları... Her Çerkesin kalbi, milli düşmanına karşı amansız bir kinle doludur ve memleketini Rus boyunduruğundan kurtarmak için ateşli bir arzu ile yanmaktadır.

Kuzey Kafkasyalılara ölünceye kadar sadık kalan Davit Urkuhart 1 Haziran 1864 tarihinde neşrettiği «Free Press» te siyah bordürle Kuzey Kafkasyanın sonunu ilân etmiştir. Hemen hemen bütün Avrupa basını, Kuzey Kafkasya istiklalinin kaybına matem tutmuştur.

Karl Marx, 7 Temmuz 1864 tarihinde Engels'e gönderdiği bir mektupta şöyle

yazmaktadır: «Rusların Kuzey Kafkasya'da aldıkları aşırı tedbirler ve Avrupa'nın bunu aptalca bir itidal ile karşılması, yapılanlara gözlerini kapamalarına zorlamakta ve bu da kendileri için daha kolay olmaktadır. Bu iki olayı — Polonyanın ayaklanmasını yok etme ve Kafkasyanın fethini — 1815 tarihinden beri Avrupanın en ciddi hadisesi olarak mütalaa etmekteyim.

Kafkasyadaki muhasamat bitmişti, fakat ne sulh ne de sükunet orada hüküm sürememiştir. Kuzey Kafkasyalılar her fırsatta zulüm yapanlara ve topraklarını ve memleketini gasp edenlere karşı mücadeleye devam etmişlerdir. Meselâ 1865, 1877 ye kadar meşhur ayaklanma ve 1906 da Çeçen-İnguşetya, Dağıstan, Ossetia, Çerkesia ve Karaçay-Balyarya'daki ayaklanmalar 1917 senesine kadar devam etmiştir.

1917 ihtilâlinin patlamasına dair habere Kafkasyanın tepkisi çeşitli olmuştur, fakat müşterek olarak bir his mevcut idi: Herkes eski rejimden beri süregelen ve çok haksızlıkları ortadan kaldırmak için ihtilâli bir vesile olarak kullanmak istemiştir. Mart 1917'de, Kuzey Kafkas İstiklâlini ilân için büyük hazırlıklar yapılmış ve 11 Mayıs 1918'de Kuzey Kafkasyalılar nihayet uzun süre arzuldıkları hayali hakikate kavuşmuşlardır. Bolşevikler, yine suları ihlâl etmişler ve Kuzey Kafkasya'yı yine 1920-1921 senelerinde işğal altına almışlardır.

1920 senesinde teşekkül eden Kuzey Kafkas Cumhuriyeti ile 1921'de teşekkül eden «A.S.S.R. Dağ Cumhuriyeti kuruldukları anda lâğvedilmişlerdir ve Kuzey Kafkasya kavimleri yine ayrı kabileler halinde ayrılmışlardır. Bundan sonra Karaçay, Çerkes, İnguş, Kabardo Balkar ve Ossetian «Müstakil Muhtariyet» bölgeleri tesis edilmiş ve bundan sonra Kabardo-Balkar ve Çeçen-İnguş A.S.S.R. Cumhuriyeti altında birleşmişlerdir. İkinci Cihan Harbi sonunda bu cumhuriyetler lâğvedilmiş ve Karaçay-Balkar ile Çeçen-İnguş Cumhuriyetleri-takriben 800.000 kişi- Orta Asya, Kazakistan ve Sibiryaya sürülmüşler ve 13 sene kadar oralarda kalmışlardır. Onlarla beraber genç komünist birliği üyeleri ile ve Yüksek Parti memurları da sürülmüştür. Zira, Bolşevikler bundan sonra Kuzey Kafkas Komünistlerinede itimat etmemişlerdir. Kuzey Kafkas mücadelesi henüz bir neticeye varmamıştır. El'an devam etmektedir ve hürriyetin tahakkuku ve müstakil bir devlet içinde demokratik hükümet kurmak yolunda mücadele edenlere zaferin geleceğine emin bulunmaktayım.

(İngilizce PROBLEMS Sayı 24. Münih) ten

- (1) Cezayirli mücahit ki Rif kahramanı adıyla emperyalistlere karşı mücadelesi ile ün salmıştır. (Dergi Yazı Kurulu)

DOĞUM

Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği üyelerinden Çetin Aydemir'in bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir. TİJİN adı verilen yavruya sağlık diler, ailesini tebrik ederiz.

Arkadaşımız Afer Özcanoğlu (Gırbı) Münih'ten bildiriyor :

11 Mayıs Kuzey Kafkasya Bağımsızlığı Yıldönümünde Yapılan Tören

11 Mayıs 1965 tarihinde «KUZEY KAFKASYA CUMHURİYETİ» nin mahiyet ve bağımsızlığını kutlamak amacıyla Almanya'nın Bavyera Eyaletinin başkenti Münih'te bir toplantı düzenlenmesi KUZEY KAFKASYA MİLLÎ MERKEZİ'nce karar altına alınmıştır. Bununla ilgili olarak Münih'in kenar mahallesi sayılabilecek olan Um'e gidilmiştir. Kuzey Kafkasya dilinde yayın yapılan Münih Radyo Evi'nden özel urrete kaldırılan otobüslerle toplantı yerine gidilmiş ve yine aynı şekilde toplantı sonunda dönmüştür. Törene yaşlı, genç, kadın, erkek pek çok Alman da iştirak etmiş, bazıları ise toplantının mahiyetini bilmedikleri halde yapılan hazırlıklardan önemli birşeyin olduğu düşüncesiyle tören yerine gitmekte büyük bir istek göstermişlerdir. Almanya'daki Kuzey Kafkasyalılara gelince, bağımsızlık günlerinin tatlı hayalleriye büyük bir neş'e ve istek dolu olarak yollara dökülmüşler, fakat kaybedilen hürriyetin kutsallığı karşısında da üzüntülerini gizliyememişlerdir.

Düzenlenen toplantıda hatipler o günün anlam ve önemini belirten veciz konuşmalar yapmışlardır. Bu konuşmalar Kafkas dillerinde, Almanca ve Türkçe olmuştur. 11 Mayıs 1918 tarihinde bağımsızlığına kavuşan Kuzey Kafkasya Cumhuriyetini o zaman tanıyan ve tanımak istemiyen devletlerin tutumları gözden geçirilmiştir. Başta büyük devletler olmak üzere bütün dünya Kafkas milletlerinin, bu arada Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlığa sahip olmalarının, onların en büyük hakkı olduğunu defalarca savunmuşlardır.

Tam 273 yıl, dünyanın en büyük ve modern ordularının, top, tüfek ve devrin en gelişmiş araçlarıyla saldırılarına yalnız basit kılıçları ve imanlarıyla karşı duran 7 milyon Kuzey Kafkasyalının bağımsızlıklarını tanımak, tabiidir ki onlar için en büyük vicdani bir borç idi.

Bütün insanlığın hâlâ bıkip usanmadan yeryüzünden esaretin kaldırılması için amansız bir savaş açtığı devrede, hürriyete en çok hakkı olan Kuzey Kafkasyalılarının bağımsızlıkları uğrunda mücadelelerinden vaz geçmiyecekleri artık herkerce iyice anlaşılmiş bulunuyor.

*
**

ANKARA KUZEY KAFKASYA KÜLTÜR DERNEĞİNİN GENEL KURUL TOPLANTISI YAPILDI

20 Haziran 1965 tarihinde Bahçelievler Akadın salonunda yapılan dernek genel kongresinde yeni yönetim kuruluna :

Hikmet Aslanoğlu, Bayram Hergüner, İ. Sabri Bulur, Kemal Okur, Saim Tuş, Hayrettin Şen ve Nazım Sürmen seçilmişlerdir.

Dergimiz yeni yönetim kuruluna çalışmalarında başarılar diler.

ŞEYH MANSUR

(Geçen sayıdan devam)

Yazan: B. BATIRHAN

Üstün Rus kuvvetleri karşısında Kafkaslıların tatbik etmek istedikleri plân şu idi :

- 1) Kuvvetlerin büyük kısmını Anapa etrafında toplayarak kati muharebeyi, bu bölgede kabul, dolayısıyla Osmanlı ordusu ile müşterek harekete tetmek,
- 2) Düşman ileri Harekatını geciktirmek, kuvvetlerini baskınlar yaparak yıpratmak ve zaman kazanmak,

Düşman kuvvetleri Haziran 1791 harekate başladı, takip edilen istikamet doğrudan Kuban vadisi olduğundan arızalı araziye çarpmadan ve yıpranmadan suvari ve topçularını da emniyetle sevk ederek Temmuz ayında Anapa önüne gelmeye muvaffak oldular.

Anapa garnizonu küçük bir Türk kuvveti ile Şeyh Mansurun kuvvetleri (Çerkes Çeçen ve Noğaylardan mürekkep) Kafkaslılar tarafından savunulacaktı. Düşman kaleyi muhasara ederek şiddetli taarruzlara başladı, çok kanlı çarpışmalar oluyordu. Kafkas suvarileri atlı olarak Rus hatlarına hücum yapıyorlar, fakat düşmanın çok şiddetli topçu ateşiyle karşılanıyorlardı. Türk Kumandanı kaleyi teslim etmek istedi isede Şeyh Mansur dayanmak tavsiyesiyle buna mâni oldu.

Her iki tarafın inatla devam eden kanlı savaşları dolayısıyla muharebe meydana mezbaha halini almıştı.

22/Haziran sabahı saat sekizde başlayıp üstün topçu ateşile tahrip edilen kalesonra kale sukut etti, bundan sonra kadın, hasta, çocuk gözetilmeksizin Rusların leye karşı yapılan taarruzla; içerde ve kale civarında çok knlı muhrebelerden katliamları başladığı Rus tarihçisi DOBROVİN tarafından bu durum bitaraf olarak açıklanmıştır.

Bu muharebelerde Ruslar:

930 subay ve er (ölü)

1996 yaralı verdiler (bazı tarihler 940 ölü, 2000 yaralı der).

Türk ve Kafkaslıların zayıtı:

8000 şehit

5900 Erkek esir

7588 Kadın esir

130 Sancak

96 Top

Kale K. Mustafa Paşa, Muavini Tayyar Paşa, Anapa eyaleti Reisi Mehmet Giray Zan esirler arasında idi.

Kafkas kahramanı altı senedenberi üstün kuvvetler karşısında çok gayri müsait şartlar altın da savaşdıktan sonra Anapada Rusların eline esir düşmüştü.

Esirler Kırıma, Şeyh Mansur büyük bir esir olarak Petresburğa gönderildi ve

orada II. Katerinenin gizli fermanı ile Şişelburg kalesine haps edildi. Kale kumandanı albay KOLUBAKİN e verilen ferman şöyle idi:

Şeyh Mansur bize karşı dağlıları kışkırtıyordu. Türklerle harp ederken bize zararları dokunuyordu, Petersburgdaki kalede sorgusu yapılırken kama ile nöbetçiyi öldürdü. Bundan dolayı prangaya vurulacaktır ve bu maksatla Şişelburg ga gönderilmiştir. Hapishaneye girdikten sonra pranga çıkarıldı ve kaçmaması için gerekli emniyet tertibatı alındı. 13/Nisan/1794 de kale kumandanı KOLUBAKİN «Mansur hastalanarak ölmüştür» şeklinde bir rapor vermiştir.

Bu suretle 1748 de Adli köyünde dünyaya gelen bu eşsiz vatanperver, cesur, ateşli müslüman çocuğu 1791 senesine kadar Sunja-Terke-nehirlerinden Kuban nehrine kadar devam eden sahadaki dağlıları bir gaye etrafında toplayarak Ruslara karşıamansız istiklâl savaşları yapan milli kahraman olarak fani dünyaya veda etmişti.

2. Katerine Çerkesler için yayınladığı bir beyannamede «serbest millet olarak yaşayabilirsiniz» diyordu. (Türklerle-Ruslar arasında imzalanan yaş muahedesi hükümleri)

Bu muahededen sonra Petersburga özel elçi olarak gönderilen Mustafa Rasih Paşa Anapada esir edilen kale kumandanı ile maiyetinin ve bu meyanda Mansurun serbes bırakılmasını talep etmişti. Cevaben «Türk esirler verilecektir. Ancak Mansur Osmanlı imparatorluğu tabaası değildir, Çeçendir, çok seneler Ruslara karşı eşkiyalık yapmış ve idama hak kazanmıştır; af edilmişken hapiste muhafızını bıçaklamış, polis memurlarının üzerine kama ile hücum etmiştir. Bundan dolayı serbest bırakılamaz» denmiştir.

Haris emelleri için kendi kocası 3. Petroyu öldürten ve İmparatoriçe olan 2. ci Katerine yerinde 2. ci Aleksandır gibi mutedil bir devlet adamı bulunsa idi milli kahraman âdi bir eşkiya gibi hiç bir zaman Şişelburg kalesine gönderilmezdi.

İnsanlar fanidir, Şeyh Mansurda her fani gibi maddi varlığı ile bu dünyayı terketmiştir.

Fakat şimâli Kafkas dağlıları, bilhassa Çene-İnguşlar hiç bir zaman onu unutmayacaklar dünya durdukça onların kalbinde ölmez bir khraman olarak Şeyh Mansur ebediyyen yaşayacaktır.

Not : Bu yazının hazırlanmasında faydalanılan başlıca eserler:

- 1) Vassan Giray Cabagi'nin notları,
- 2) General İsmail Berkuk: Tarihte Kafkasya, Sayfa 382-384
- 3) Şerafettin Erel: Dağıstan ve Dağıstanlılar, S. 117-118
- 4) Cevdet Paşa tarihi: 3 nü cilt.
- 5) N. A. Smırnef: 16-19. asırlarda Kafkasyada Rus politikası. S. 139, 143, 156, 158, 160.
- 6) Rus Ansiklopedisi 9. cu cilt, S. 212, 213 ve 214.
- 7) Türk Ansiklopedisi fasikül 87
- 8) 1787-1788 Osmanlı Rus seferi
- 9) Dubrovin: Kafkasyada Rus hâkimiyeti, ikinci cilt.
- 9) Dubrovin: Kafkasyada Rus hâkimiyeti, ikinci cilt.

ESKİ ADİGE (ÇERKES) TARİHİ ÖZETİ

— 5 —

Yazan :

Şora Bekmirze NOGUMUKA

Çeviren :

Dr. Vasfi GÜSAR

Adige (Çerkes)'ler cesarettteki tabii şöhetlerinden başka diğer milletlerin fertlerine nazaran da bir çok meziyyetlerle temayüz etmişlerdir. Bu meziyyetler içinde yüksek dağlarda, geçitlerde döğüşmek kudreti, zorla geçilen yerlerde sür'at, çevik hareket, koyu,, sık ormanlarda uzun süre konaklamak ve saire gibi üstün vasıfları zikre değer. Eski çağlarda hücum ve savunmada kullandıkları silahlar ise kılıç, mızrak, ok, yay, zırhlar ve ağır kalkanlardı. Böylece bu aşırı cesâret onlarda yükselme gayreti, hevesi, büyük maceralara atılma temayüllerini doğurur, nefse güven ile sınırsız ve üstün kişisel hürriyet duygularını artırır. Bununla beraber geniş ve temiz yürekli idiler. Fena yaşantılardan, aşağı heveslerden uzak kahırlar, yalnız cesaretleriyle ve savaşlarda kazandıkları zaferlerle övünmeği düştürlerdi.

Kendi hükümetine itaat etmesini ve vergi (cizye) vermesini elçisi vasıtasıyla isteyen Avar Hanına meşhur ANT kahramanı LAURİTAS'ın şu cevabını bu münasebetle açıklıyoruz. LAURİTAS şöyle diyor: «KILIÇLARIMIZ ELDE İKEN VE CESUR KAHRAMANLARIMIZ YAŞARKEN KİMSEYE BOYUN EĞMEYİZ VE HER HANGİ BİR VERGİYİ (ödenęi) VERMEYİZ»

Ünlü eski Adigelerin ve kahramanlarının başardığı büyük işler bütün Kafkas milletlerinde ve hususiyile ABAZA (12) ve KUŞHA (13)'ların hafıza ve hatıralarında saklıdır. Bu iki Çerkes dalı bizim atalarımızla daima huzur ve barış içinde yaşarlardı. Aralarında ilgi ve münasebetler çok samimi idi. Mitolojimizde (efsanelerimizde) ve eski rivayetlerimizde atalarımızın aldatma ve hile gibi şeyleri bilmediklerini gösteren deliller vardır. Karşılıklı dostluk münasebetlerinde, vefakârlıkta ve ahde (sözvermede) bağlı kalmakta âdetâ canlarını fedâ ederlerdi. O zamanlardaki yaşayış tarzının basitliğine rağmen bu vasıfları takdir eder, her şeyden üstün tutarlar, hattâ bu gün bile bu belirtilenleri kendilerine misal tutarlardı. Geçmiş sürelerde ahlakları ve yaşayış şekilleri hakkında bi çok şeylerini mitolojimiz bildirmekten geri kalmıyor, her nevi şartlar ve münasebetler içinde de misafirlere yapılan ikram ve ağırlamalar gibi meziyyetlerin daima söyler durur. Bu eski gelenek ve âdetler hâlâ milletimizin faziletlerinden biri sayılır. Çeşitli süre ve yüzyıllarda milletimizin uğradığı felâket ve zorluklara rağmen hiç değişmeden eskisi gibi kaldı. Hâlâ bizde, bize bir misafir geldi mi onu nazarımızda kutsal tutarız, itbare lâyıq görürüz. Ağırlamak, gerekli saygı göstermek, evdeki en güzel yemeği ve içkiyi sunmak ve ayrılıp gidince kendisini taarruzdan korumak için ona arkadaşlık etmek herkesin borcudur. Misafir eden;

misafirinin rahatından, emri altında ve her ne şekilde olursa olsun gelecek zarar ve ziyanından millet karıştırmaya sorumludur. Her hangi biri misafirine karşı ödevini ihmal eder, yada onu korumadan aciz kalırsa halk meclisi kurulur ve görevini yapmayan kişiye gerekli cezayı tertip eder. Misafir kabul eden adam da meclisin verdiği hükmün şekli ne olursa olsun, hattâ misafiri uğuruna kendi hayatına da mal olsa hükmü kabule tereddüt etmez.

Rivayetlerimizden öğrendiğimize göre yağma hâdiseleri memleketimizde çok seyrek idi. Eski atalarımızın ahlaki çok temiz ve güzeldi. Aldatma ve fesattan uzaktı diyebiliriz. Çalma, dolandırma gibi şeyleri irtikâp ettiklerine dair bir şey görülmemektedir. Herkes lüzumunda diğerinin yardımına koşmak ve gereğini sağlamak zorundadır. Bu hareket kutsal ve insanı bir borç sayılırdı. Bir şahsın başkasından yardım istemesi utanç ve çirkin değildi. Fakir ve muhtaç bir yabancı bize sığınınca âdet şu idi. ki; gayrı meşru yollardan da olsa mal edinmesine müsaade edilir, maddi durumunun düzelmesi için muhtelif vesilelerle ve kolay yollardan mal edinmesine imkân sağlanırdı. Fakat bu kimse gayrı meşru harekete 6-7 sene devam ettikten sonra son vermeğe ve sakinleşmeğe mecburdur.

Adige (Çerkes)ler bir de hayatın şiddet ve ağırlığına dayanmaları ile tanınırlardı. Biri evlendi mi, evlenmenin hemen arkasında zevcesini alıp evine götürmez. Onu dostlarından birinin evinde bir kaç gün bırakmak usuldandır. Bu dosta da gelini münasip bir zamanda, özel merasim ve bir çok hediyelerle kocasının evine götürmek düşmektedir. Gelinin başı kıymetli kumaştan bir örtü ile örtülür ve bu örtü evlenişinden belli bir süre sonra (örtü kaldırmacı) adı verilen belirli bir kimse tarafından gelinin başından kaldırılır ve bu işlem çok ince ve seri bir hareketle yapılırdı.

Gelin, kocasının evine götürülürken her hal ve şartlar içinde kendisine güvenilir bir kimsenin refakatında gönderilmesi gelin babasının vazifesidir. Bu hanım; geline tam bir sene arkadaşlık etmekle mükelleftir. Ona (bir sene boyunca arkadaş) derlerdi. Bu arkadaş bir yıl geçince gelinin babasının evine —bu gün de bizde gelenek olduğu gibi— en kıymetli hediyelerle dönerdi.

Erkekler hanımlarını sanki kendisinin hizmetçisi ve cariyesi imişçesine evde çalıştırırlar ve kendilerinden körü körüne itaat isteyerek şikâyetlerine kulak asmazlardı. Sözlerine ve yaptıklarına her ne şekilde olursa olsun itiraz etmelerine müsaade etmezlerdi. Karısının hareketinde aksaklık gördüğü takdirde bu kadını evlenmeden evvel veya evlendikten sonra ailesine geri yollamak hakkına haizdi. Erkek ölünce onun mezarını kırk gün ziyaret etmek ve her ziyaretinde mezar başında belli bir süre geçirmek kadının görevidir. Bu âdete (mezar başında duruş) derlerdi. Fakat bu zamanla ihmal edildi ve sonra da bırakıldı. Erkeklerin kadınları üzerinde bu otoritesinin ve tehakkümünün sebebi ise fikrince erkeğin evlenme zamanında kadına bedel olarak borçlu ve vazifeli olduğu (VASE) yani başlık olacaktır. Bu VASE ye bazan (KALİM) de deriz.

Bizde kadın çocuklara altı yaşına kadar bakar ve terbiyesiyle meşgul olur. Ondan sonra çocuklar erkeklerin ellerine bırakılır; erkekler de onlara silah atmağı, ata binmeği ve zamanla diğer silahları kullanmağı öğretirler. Meselâ küçük çocuğa önce hedefe vurmağı öğretmek için bıçak, sonra kama, daha sonra ok ve yay verirlerdi. Böylece çocuk istidat ve kabiliyetine göre silah kullanmağı ve ata binmeği öğrenir ve bunlara alıştırılırdı.

Kızların ise; yedi yaşlarına girmeden, göğüsleri etrafına deriden bir korsa sarılırdı (ki göğsün büyümesi önlensin, vucuda güzel bir endam sağlansın). Ayrıca o yaşta, ipek ve sırma işleri gibi ince el işleri, elbise dikmesi işleri öğretildi. Kız evlenince zıfaf gecesi, kocası kızın göğsü etrafındaki deri korsayı göğsünü incitmeden ve korsayı zedelemeyen sert bir aletle çıkarıp alır. Bu esnada hata eder de kızın vücudunu yaralar veya deriyi zedelese bu hareket erkek için büyük bir ayıp sayılır. O korsayı kaldırdıktan sonra artık kadının vücudu süratla gelişmeğe, memeleri de onu takip eden günlerde büyük bir hızla büyümeğe başlar ta ki gelişmesi tamam oluncaya kadar. Bu eski âdet son günlere kadar devam etti. Fakat göğsün deriden bir korsa ile kaplanması geleneği çirkin ve sıhata çok zararlı bir âdettir. Çünkü kızların çoğu bu yüzden verem dediğimiz göğüs hastalıklarına maruz kalıyorlar.

Prens çocuklarının ise doğunca terbiyeleri ve bakımı için asillerin (Verklerin) evlerine gönderilmesi âdettir. Kendi prens veya efendisinin çocuğunun terbiyesini üstüne almak şerefine erişen bey (Verk), kendisini çok mesut sayardı. Çünkü beyinin lütf ve isteği her dileyene böyle bir şeref nasip olmazdı. Çocuk âdet veçhile (BOF HAKUE) denilen mürebbisinin yanında yedi sene kalırdı. Terbiye gören çocuğa da (P'UR) derler. Mürebbi; çocuğun terbiyesi ve öğretimi için yettiği kadar çalışır, bütün kuvvetini sarf ederdi. Aynı zamanda onu eğlendirir ve ona şarkılar söylerdi:

Lây lây lây lây, göz bebeği, sen bugün küçük çocuksun
Yarın büyük bir kahraman olacaksın, kolların kuvvetlenince
Savaşa gitmelisin, at, koyun ve ganimetlerle gelmelisin
Sakın beni o zaman unutma, ben senin ihtiyar mürebbininim.

Çocuk on altı yaşına gelince mürebbi yanındaki en iyi elbiseyi ona giydirir, en asil ve en iyi ata bindirir, en iyi ve en pahalı silâhlarla silâhlandırır ve çocuğu evvelce evine sokmayan babasının evine iade ederdi. Genç prensin babasının evine dönüşü özel merasim ve şartlara tâbi idi. Prens, oğlunu terbiye edene, pahalı ve değişik hediyeler bağışlar ve kendi mevkiine ve mali gücüne, cömertlik derecesine göre de yeteri derecede at, inek, öküz ve hademe verir. Mürebbinin evine ve yurduna büyük bir alay ve merasimle ikram edilerek geri gönderilmesi prense düşerdi. Bundan anlaşılır ki terbiye edilen (P'ur)'ın mürebbisine (Bof Hakue) olan sevgi ve bağlılık çok kuvvetli, idi. Terbiye gören (P'ur) çocuk ta mürebbisinin isteklerini yerine getirmekte ve ne çeşit olursa olsun dilediklerini yapmakta tereddüt etmezdi.

Prenslerin kızlarına gelince; onlar dahi daha küçük iken asıl (verk) lerin evlerinde terbiye görürler ve babalarının evlerine yalnız ziyaret için giderlerdi. Biri evlendimi onun VASSE sı mürebbisine verilirdi. Adige (Çerkes)' ler dedelerinin bu Vasse- başlık-ile haysiyet ve şahsiyetlerinin büyük ölçüde yükseldiğini duydukları için bunda gösterilecek ihmâl ile haysiyet ve şereflerinin incinmiş olmaları durumun kendilerine ağır geldiğinden bunu yapmakla mevkiilerini yükseltmek amacı düşünülüyordu. Hatta şartlar ne olursa olsun kendi nefisleri için mümkün olan bütün vesilelerle intikam almaları hususunda ellerinden geleni yapmaktan da çekinmezlerdi.

Adam öldürme ve teaddi etme suçlarından ötürü intikama hedef olan yalnız kaatil olan değildi. Aynı zamanda intikam hedefi kaatilin akrabalarına ve bağlı olduğu ailesinin ve kabilesinin her ferdine de şamil idi. Öldürülenin çocukları da bire bir olarak intikam alırlardı. Kaatil; öldürülenin akrabalarının intikamından kurtulmak istediği zaman doğrudan doğruya kendisi veya dostlarından biri vasıtasıyla öldürülenin evinden veya ailesinden (soyundan) bir erkek çocuğu alarak yetiştirmeye, terbiye etmeye çalışır ve kendi öz evladı gibi, hattâ daha üstün tutarak terbiyesine itina eder, iyi yetiştirir, ona en iyi elbiseleri giydirecek, yaındaki atlardan ve silâhlardan en güzel ve iyisini hediye ettikten sonra da özel merasim ile ikram ve yakınlık göstererek babasının evine iade etmeye mecbur olurdu. Bu durumda terbiye edilen çocuğa (Maktulün kan karşılığı terbiye görmüş) adı verilirdi.

Derlerki eski devirlerde VERK sınıfı kültür ve terbiye bakımından diğer tabakalardan daha üstün (mümtaz) durumda idiler. Gençler, yaşlılardan ve ihtiyarlar (Thamate) dan çekinirler ve onlara en yüksek hürmet ve saygı yerlerini verirler, fikirlerine, sözlerine karşı gelmeye cesaret etmezler, huzurlarında (yanlarında) oturmazlar ne şekilde olursa olsun onların isteklerini red etmezlerdi.

Kadınların en yüksek ve üstün vasıfları, meziyetleri edep ve iffetleri (namusları) idi. Hayatta namus ve ruh temizliği her zevcenin ve kadının evlilik hayatında en mukaddes borçlarından sayılırdı. Fakir tabakada evlilik hayatı ise sabit bir düzende değildi. Çoğu zamanda evlenme bazı yaşlıların ve bu tabakadan bazılarının muvafakatına bağlı olarak iki şahsın anlaşması ile olurdu. Bu sınıfın ferdlerinde kadınları ve kızları kaçırmak eskiden beri mütat idi. Delikanlılarla kızlar köylerde görüşürler ve her hangi bir merasime lüzum görmeden aralarında anlaşarak evlenmeğe ve birlikte hayat sürmeğe karar verirlerdi. Bazılarına (Gizli doğmuş) adı verilmesinin sebebi, karı kocanın her hangi bir merasim yapılmadan evlenmiş bulunmaları ihtimali içindedir. (Köpek oğlu) adıyla bilinen şahsa bu adın verililişinin esası da bazı gizli doğum hâdiselerinden ileri geliyor.

(Devamı var)

(12) (ABAZA) ve (BASKHAĞ)'lar Kafkas sıra dağlarının yüksek mıntıklarının kuzey kısımlarında, Kuban ve Podkumok nehirlerinin çıktığı yerlerde ve Kuban nehrinin sol taraflarında ve Kofar, Beshacon, Laba, Khodz ve Gups nehirleri yanındadırlar ve (Kuban Abazaları) ile (Koma Abazaları) diye iki dala ayrılırlar.

(13) (Oss)'lar eski zamanlarda (Assetin) adıyla adlandırılırdı.

KAFKASYALILARIN MEDENİYETİ

— 3 —

Yazan :
Arthur BYHAN

Çeviren :
Vahit CANBEK

(Geçen sayıdan devam)

ÖLÜM — Gömülme bu gün müslüman geleneklerine göre yapılır. Çeçenler vaktiyle ölülerini, giyinmiş ve baştan aşağı silâhlanmış olarak ve mezarına üç ekmek ve içki koyarak gömerlerdi. (Ölünün atı ile). Aynı çerkeslerde olduğu gibi hareket edilerek kadınlar bir hafta ağlar ve feryad ederlerdi. Gömülmenin ertesi günü, «GÖMMEYİ ANMA BAYRAMI» kutlanır. Bütün arkabablarla tanışıklar gelirlerdi. Bu törenlerin ölünün menfaatına olduğu hakkında bir inanç mevcuttu. «Yatağı ANMA BAYRAMI» daha sonra, ölünün öteki tarafta yatağı terk etmeye hakkı olduğu zaman yapılırdı. Bu bayramda yarış ve atış müsabakaları yapılır ve ölünün dört atı, atalarına ve kendisine kurban edilirdi. «BÜYÜK HATIRLAMA BAYRAMI» ikinci senenin başında ve dulun mateminin bittiği ve evlenebileceği dördüncü senenin sonunda yapılırdı. Bununla beraber, kadın kocasının malı farzedilir ve ölümünde kocasının akrabaları; birinci kocasının yanına gömülmesi için talepte bulunurlardı. Genç kızlar ve kadınlar için «HATIRLAMA BAYRAMLARI» kutlanmazdı.

Döşeme taşları ve tahtalarla örtülmüş mezarlara, mezar taşları dikilmiştir. Muhariplerin mezarları mukaddes sayılır, beyaz yahut kırmızı alev taşıyan top-rağa dikili bir tahta parçasıyla belirtilmiştir. Genel olarak mezarın üstüne bir kubbe veya evcik inşa edilir. İnguş ve Lak'lar; eski âdete göre mezarların üstüne kasa şeklinde bir taş yığar ve onun üstüne de adam boyunda bir taş dikilirdi.

XVI. ve XVII. inci yüz yıllarda ölüler; Koni yahut kulübe (KASA) şeklinde, tabanı 4×4 m, yüksekliği 8-10 m, iki yahut üç sıra pencere, ölülerin taş sıralara konulduğu ve onlara gıda ve her türlü malzeme verildiği, cenaze evlerine gömülürdü. BÜYÜK AİLELER'in ölü evlerinin dışında; Çeçenyanın bazı noktalarında, çatı ve giriş yeri kubbe şeklinde ve yukarıda belirtilmiş olan Batı Osetler (Kuşha) le aynı aileden gibi görünen ve dağlarda meşe'leri çok daha eski olması muhtemel toprak altı ölü evlerine rastlanır.

İNANÇLAR — İslâmlık; Çeçenyaya daha evvel nüfuz etmiş olmasına rağmen, IV. üncü yüz yılda Gürcistandan itibaren hıristiyanlaşmış denilen Dağıstan'a XVIII. yüz yılın sonunda sağlam bir şekilde girmiştir. XVIII. yüzyılda Çeçenler islâmlığı yeniden Kımık ve Kabardey Çerkeslerinden aldılar ve XIX. inci yüzyılda komşuları Lezgiler gibi GAZİ MOLLA ve ŞAMİL ile Ruslara karşı (1859'a kadar) bu imanının müdafileri oldular.

İki derviş emri (TARİKAT) onlar arasında mürid buldu. NAKŞİBENDİ ve XVI. yüzyılda KUNTA HACI (MOLLAH) tarafından kurulan «KUNTA» tarikatı. Bu tarikat mensupları boyunlarında muska, ellerinde tesbih taşları, kuzaklaşırlardı. Yüksek sesle dua ederler (Şükra-şükür), duaları sırasında bir zincir teşkil ederler, ellerini vururlar, uzun uzun daima ve çabucak La İLÂHA İLLALLAH (Allah'tan başka tanrı yoktur) derler ve Mevleviler gibi kendilerini kaybedip düşünceye kadar daire halinde dönerler.

İran (Acemistan) dakilere benzeyen Dağıstan camileri (MÂBED); Çeçenyada basit evlerden tefrik edilemezler ve minaresizdir. Müezzin (BUDUN-bağırın) caminin önünden yahut çatının üstünden namaza çağırır. Lezgi ve Çeçenler islâmlığın dış ehkâmını dikatli bir şekilde ifa ederler, günde beş defaya kadar banyo yapar, yıkanır, sadaka verirler ve «HACI» olarak dönmek için (MEKKE) ye dini ziyarete giderler. Avar'ların camileri olmadığı için dualarını kırdı bir kaynağın yahut bir nehrin çevresinde yükselttikleri (2-3 m. uzunluk ve 1 m. yükseklikteki) taş yığınları üzerinde yaparlar. Evliyaların (PİRKEND) mezarına dini ziyaret için giderler. KURİ ve UD kadınları, meselâ (LİGA) daki Süleyman'ın kabrini muhakkak ki çok çocuğa sahip olmak için ziyaret ederler.

Onlardan hıristiyan olanı azdır. Niş (Nich) te oturan UD'lar Ermeni - Gürcü, dirler, Vartakh (Vartach) takiler ortodoksturlar. Dağıstanda eski kiliselerin kalıntıları yoktur. Fakat Çeçenyada bol miktarda rastlanır. En iyi muhafaza edilmiş olanı ASSA vadisinde PUI yakınında TKHABA - ERDA (2000 lerin azizi) dir. O; 15 metre uzunluğunda olup sütunlu ve Gürcü sanatına ait olmayan heykellerle süslenmiş bir giriş kapusuna sahiptir. İnguşlar her sene burayı ziyarete gelirler. Yüz senedir bayram yemeğinden sonra yaşlı bir rahibin (TSAYİN - SAG) öldürüldüğü hayvanları kurban ederler. Bayram yemeğinden sonra beyin ve kemikler kiliseye getirilir. Haziran ayında, İnguşlar; yüksek dağda, ASSA vadisinde VAPİLA köyü yakınında bulunan ve içinde demir bir haçın bulunduğu mağraya giderlerdi. Hıristiyan takviminden üç gün önce gelen senebaşı ve Pentekot'ta Meçal (METCHAL) memleketinde bulunan eski bir kilisedeki Sait-Galaerd'a tüfekler kurşunlar ve mumlar adamak için dağa çıkarlardı. KİST'lerin de Saint -Georges ve saint -Marie'ye ait mukaddes yerleri vardı. Pazar (Khkirude-gerekçe kriyosefendi)la başlayan çeçen haftası dahi hıristiyan menşelidir. Diğer günler (Birinci gün), (ikinci gün) v.s. Cumartesi (ŞAAT-SABBAT) diye isimlendirirler.

Lezgilerin islâmîyetten evvelki dinlerine ait ancak bir kaç mukaddes emaneti kalmıştır ve Çeçenlerde de ilâhlar dünyasına ait âdetler ve an'aneler ihtiyarlarla birlikte kaybolmaktadır. Onlar dualarını ve kurbanlarını aslında başka ilâhlara ve ruhlara da adasalar daima, dünyanın yaratıcısını, Tanrıların başasını (DELE, DALA) zikrederek başlarlar. Gök gürültüsü tanrısı (SELİ) önemli bir rol oynuyordu. Kızı (SELİ SATA) bâkirelerin koruyucusu idi. Güneş Tanrıçası (DELA MOLKH) ve annesi (ASA) nın hayranları onun doğduğu yere bakarlar ve dualarını ona doğru yönetirlerdi. Ay ve yıldızlar daha az itibar görürlerdi. Bir de «FIRTINALARIN ANNESİ» (DARDA NAERİLK) vardı ve onun göğe uçan yedi oğlunun (DARDA - KUANGHIŞ) bulunduğu yerde şimdi (BÜYÜK AYI) vardır. Bir de «ORMANLARIN ve AVLARIN EFENDİSİ» tek gözlü (ELTA) vardı. Lezgi-ler hâlâ onu Arap ismi olan (ABDAL - TANRININ HİZMETKÂRI) adıyla anarlar. Tabiatın diğer Tanrıları: SULARIN ANNESİ (KHİ NANA) Mahsüllerin ve onlardan çıkarılan bira ve rakımın koruyucusu (MELER ERDA), harp Tanrısı (MOLZİ - ERDA), müşterek saygıya sahip, kendilerine eski kiliseler ya da mâbedlerin (ELGHİTS) yapıldığı, sürülerden kurbanların, bira, rakı, mum, altın yahut kıymetli şeylerin sunulduğu bir kaç Tanrı daha vardı: «TUŞOL» bilhassa kadınların hayranı olduğu (MİSTR), Artz-Khoyi dağı üzerinde (AMGALİ-ERDA) ve Kırmızı dağda İnguşça (BUDUR LAM), KHULİ köyü yakınında (TAMİH-ERDA), Metti tepesinde (MAETSELİ). Fakat bu ilâhların şahsiyetleri artık pek saygı ve itibar görmüyor. Çeçenyada bu ilâhların bolluk dağıtıcı oldukları hakkında inançlar varsa da onlara tapma, atalara olan saygı ile az çok karışmış (Devamı var)

DÜNYA TARİHİNDE KANLI BİR FACİA (DRAV)

Yazan :

Dr. Vasfı G Ü S A R

İkinci Dünya Savaşı devam ederken Almanya; ilk müttefiki Sovyet Rusya'ya da yönelmiş ve 1941 yılında harp ilân etmiş ve savaşın ikinci bir safhası olan Alman-Rusya savaşları başlamıştı.

1918 de susadığı hürriyeti ve temiz, pürüzsüz havayı koklamağa başlayan, istiklâline kavuşan Kuzey Kafkasya; 3-4 sene gibi kısa bir süreden ve kanlı bir mücadeleden sonra Sovyet Rusya tarafından istilaya uğramış, gaddar kızıl idareden ve Rus vahşetinden çok zulüm görmüş, komünizm rejimiyle varlığını, şahsiyetini kaybetmiş, sefalet, iztirap içinde ürkmüş, bunalmıştı.

Yalnız Kuzey Kafkasyalıları mı? Sovyet ülkesinde yaşama talihsizliğinde bulunan, Rus olsun, olmasın geniş ovaların, sonsuz, bucaksız boz kırların, verimli sınırsız toprakların bu aç, sefil ve muztarıp halkı yalnız Almanlardan değil, istiklâllerine yeniden kavuşacaklarını düşünerek dinlerini, inançlarını, geleneklerini ve bütün onları Kolhoz belasından ötürü mahvolup insanlık hak ve şerefine saygı göstermiyen Komünizmle mücadeleye girişen kim olursa olsun her hangi bir milletten yardım bekliyorlardı. Bu bakımdan Almanları kurtarıcı sanıyorlar, beliren savaşa seviniyorlar, birbirlerini tebrik ediyorlar, Ulu Tanrının kendilerini bu Allahsız despotlardan savunacağını düşünerek şükürle dua ediyorlar, bayramlar yapıyorlardı.

Savaş; bütün şiddetiyle devam ediyor, Kızıl vahşilerin esiri milyonlarca İslam ve Hıristiyan halkın cephedeki yüz binlerce muharibi savaşmadan Almanlara teslim oluyorlar, kitleler halinde yüz binlercesi karşıya geçiyor, Alman ordularıyla birlikte Komünistlere kurşun atıyorlar ve bununla anayurda çullanan bir sürü azlığın sömürgeci belâsından kurtulacaklarına iman ediyorlardı. Amaç Komünizmin yıkılması idi.

Ancak; Hitlerin yanlış siyaseti ile Alman ordularının ilerledikleri UKRAYNA topraklarında şehirler yıkılıyor, yakılıyor, Sanki ebedi bir düşmanın ülkesi istilâ ediliyor gibi bir durum belirliyordu. Rusları sevmiyen ve onlardan kurtulma çâreleri arayan ve Ukrayna Cumhuriyeti teşkili gayretinde bulunan ve bu uğurda senelerce çalışan liderlerine ve münevverlerine fena muameleler yapıyor, halka şiddetli başkî; normal sayılıyordu. Cepheelerde Almanlarla iş birliği yapan çocuklarının baba ve bütün aile efradı ve yurtdaşları bu çirkin hareketlerden üzüntü içinde idiler. Yanlış siyaset ve idare, Alman ordularının geniş sahalara yayılması sonunda Stalingrad hezimetine ve savaşın kaybına mal oldu. Alman orduları ilerledikleri Kuzey Kafkasyadan ve Ukraynadan dönmeğe ve oraları boşaltmağa başlamıştı.

Ukraynada yaptıkları baskıyı Kuzey Kafkasya da yapmayan Almanlar; Az kaldıkları Kuzey Kafkasyadan dönerlerken Sovyet idaresinden, zulüm ve baskısından muztarıp, aç, ve fena şartlar içindeki Kuzey Kafkasyalıların bir kısmı karın tokluğuna da olsa hürriyete kavuşma çabasıyla memleketi, öz yurdu terk etmeğe ve gerilere giden Alman ordularını izleyerek aileleriyle, çocuk, çocuklarıyla, at ve

arabalarıyla Batıya, hür Avrupaya iltica etmek üzere tanımadıkları, dillerini bilmedikleri yabancı ülkelere yönelmişler, meçhul ve karanlık akibetlere doğru yol almışlardı. Artık kendilerini yeni bir mukadderata istemiyerek bırakıyorlardı. Bunların bir kısmı yaya idi. Sayıları 15,000 i bulan bu insanlar savaş görmüş Ukrayna topraklarına girmişler, adım adım Almanları izlemişler ve kendilerini takip eden Sovyet birlikleri ile ara sıra çarpışmak zorunda kalmışlardı. Yolculuk uzun ve yorucu idi. Gıdaları memleketlerinden getirebildikleri kuru gıda ve Ukraynada buldukları yenebilecek otlar idi. Avusturya'ya geçerek LIENZ yakınlarında DRAU nehri vâdilerinde yerleştiler. Ufak tefek işlerde bulmuşlardı. LIENZ de OBERDRAUBURG çevrelerinde yine kendileri gibi kızıl vahşetinden kaçmış 30,000 kazak mülteci de bulunuyordu.

Bu bölgeler Sovyet Rusyadan bir hayli uzakta ve İtalya sınırlarına yakın Avusturya toprakları idi. Bunlara Almanya, Fransa, Avusturya ve Yunanistandan gelmiş Kuzey Kafkasyalılar da eklenmiş ve hepsi OBERDRAUBURG dan DALLACH a kadar olan sahada bulunuyorlardı. Hatta içlerinde birinde birinci dünya savaşından sonra Avrupa da kalmış olanlar, belki akrabalarımızı da buluruz ümidi ile buralara gelmiş iş bulup yerleşmişlerdi.

27.Nisan.1945 yılında Almanlar silahlarını bırakmışlar, harp sona ermişti. Bölge İngiliz işgal muntıkası idi. İngilizler kasabaya girerken sevinçle karşılamışlar, girişlerini izlemişler ve onlardan çok şeyler umduklarından ve hayatlarının seyrini düzelterek onlara bir istikamet vereceklerinden memnun idiler. Ricalarına karşı aldıkları vaatlerden huzur içinde idiler. Fakat bir kısmı İngilizlerin sözlerine inanmamalarını ve Avusturyanın iç yönlerine çekilmenin doğru olduğunu belirtiyorlardı. Netekim bunların bu konuşmalarından az bir süre sonra İngilizler; mültecilerin hepsini kamplara sokmuşlar ve dışarı çıkmalarını yasak etmişlerdir.

Mülteciler; Avusturyaya gelişlerinin sebeplerini İngilizlere bildirmek istemişler ve General Sultan Kılıç Gireyin başkanlığında bir heyeti ŞPITAL da bulunan İngiliz Komutanlığına göndermişlerdir. İngiliz Komutanı Kuzey Kafkas heyetini güzel kabul etmiş ve onları orta doğu İslâm ülkelerine gönderecekleri müjdesini vermiş, halka bir çok gıda maddeleri dağıtılmıştır. Mülteciler sevinç içinde.

Çevrelerindeki kazaklarda aynı muameleyi görüyorlar ve başlarındaki bir kaç Kazak Generali ile idare ediliyorlardı. Her iki millet yurtlarından çıkarılarken Almanların bıraktıkları bazı silahları da beraberlerinde getirmişlerdi. İngilizler artık silaha lüzum olmadığını bildirerek hepsinin İngiliz Komutanlığına teslimini emretmişlerdir. Silah tesliminden sonra hepsinin teşkilâtına son verilmiş ve bu suretle Kuzey Kafkasyalılarla Kazaklar Kamplarda silahsız bırakılmış, daha sonra dışarı çıkma yasağı şiddetlendirilmiştir. Tabii bunlar tedrici yapıyordu.

20-25 Mayıs operörleri Rus marşları, Rus müziği, ve şarkıları çalan ve dolaşan bir otomobil ile karşı karşıya gelmişlerdi mülteciler. Arkasından bir emir:

«Sovyet vatandaşları! Bir an evvel vatanınıza dönmeniz için gerekli bütün tedbirler alınmıştır. Hazırlanınız!» Daha evvel böyle bir konu yoktu. Bilakis hürriyete kavuştuklarını sanıyorlardı. Bu haber, üzerlerinde bir panik havası yarattı. Heyecan gittikçe artıyordu. General Kılıç Girey, kampları dolaşiyor, böyle bir şeyin olamayacağını, söz aldıklarını söylüyor ve onları teskine çalışıyor ve Batı

General Kılıç GİREY

Demokrasisi hiç bir zaman kimseyi zorla teslimine müsaade etmez, bu tebliğ yalnız gönüllü olarak vatana dönmek isteyenler içindir diyor. İngiliz birliği; bazı ileri gelenleri, liderleri komutan ile tanıştırmak için çağırıyor, onlarda hazırlanıyorlar.

Başta General Sultan Kılıç Girey ve Albay Ulagay olmak üzere Dr. Hacı Murad Koçkar, Yüzbaşı Tomay, Yüzbaşı Makebir, Yüzbaşı Laypan, Yüzbaşı Tokay, Yüzbaşı Kuni, Yüzbaşı Şakman ile tutarı 150 kişi, gönderilen kamyonlara binerken yandaki ormanlardan çıkan İngiliz askerleri tarafından çevriliyorlar ve bu süngünlü askerlerin muhafazası altında ŞPİTAL şehrine götürülüyorlar. General Kılıç Girey tevkif edildiklerini anlıyor ve İngiliz generaline kendisinin birinci dünya harbinden sonra Avrupaya geçtiğini, Sovyet tabaası bulunmadığını söylüyor. İngiliz ve Amerikan kumandanları istikbâlde kendilerine hizmet edebilecek, faydalı bir eleman olduğunu düşünerek bir teklifte bulunuyorlar. İngiliz komutanı:

«Nazilere hizmet ettiniz. Fakat demokratik devletlere sadakat yemini ederse-
niz sizi serbest bırakacağız, Sovyetlere teslim etmiyeceğiz. Bu şahsınıza aittir»
diyor ve ötekilere dönerek «Sizleri Sovyetlere teslim edeceğiz» şeklinde konuş-
yor. General Kılıç Girey:

«Benim adamlarım cesur askerlerdir. Hür Kafkasya için hayatlarını vermeğe
hazırdırlar. Benim ecdadım şeref ve namus uğrunda Rus boyunduruğuna karşı
savaşırken şehid oldular. Bu arkadaşlarım ise gece ve gündüz benimle aynı mef-
kûre için döğüştiler. Onların kanı benim kanımdır. Şerefle savaştığımız anlar o
şerefi paylaştık. Şimdi de aynı akibeti paylaşacağım. Miletime ihânet edip onlar,

ölüm mangaları tarafından idam edilirken ben burada bir korkak gibi yaşayamam. Bir gün gelecek siz de anlayacaksınız ki, Sovyetler sizin hakiki dostlarınız değildirler. Fakat, belki o gün iş işten geçmiş olacak. Bu gün yaptıklarınızla sizler de Sovyetler kadar suçlu oluyorsunuz. Bolşevizme karşı muzaffer günlerde, adamlarımla hep bir arada idik. Şimdi onlar ölüme giderken onları yalnız bırakamam. Başlarında yine ben, Kızıl cellatlara doğru yürüyeceğiz. Bu şerefi kimseye bağışlayamam.»

demiş, hayretler içinde kalan İngiliz ve Amerikalılara sırtını çevirerek hazır bekleyen kamyonla hızla yürümüştür. (General Kılıç Giray'ın Sovyet askeri mahkemesi tarafından 6.Şubat.1946 da asılmak suretiyle idam edildiğini Sovyet ajansı yayınları esnasında bildiriyor).

Albay ULAGAY; iade esnasında mukavemet ediyor, yaralanarak kurtuluyor. Sonra gittiği Güney Amerikada ŞİLİ de aldığı bu yaranın tesiriyle vefat ediyor. Kampta bulunan mülteciler heyecan içinde sonuçlarını düşünüyorlar, bir kısmı sınır krizleri geçiriyor. Kampta dolaşan İngiliz subay: (Şeflerin ve subaylarınız teslim oldu. Hepinizin yurdunuza dönmesi gerekiyor) diyor. Mültecilerin bir kısmı dua etmeğe, Allahtan yardım dilemeğe başlıyor. Kadın ve çocuklar biri birine sarılarak ağlıyorlar. Hiçkırık göklere kadar, yükseliyor iniltiler fayda temin edemiyor. İngiliz General: «MUKAVEMET EDENLER DERHAL KURŞUNA DİZİLECEK» diye bağırıyor. Mültecilerin bir kısmı damarlarını, boğazlarını kesmek suretiyle intihar ediyor. Bir kısmı da kendisini DRAY nehrine atıyor, boğuluyor. Bir kısmı dağlara, ormanlara, kaçıyor, saklanıyor, sağ olarak hunhar komünistlere teslim olmaktan ise bu şekilde ölmeği daha kolay ve şerefli buluyor. Bu feci manzaralara tahammül edemiyen bazı İngiliz birliklerinin; verilen vahşice emirleri yapmamasını, hatta mültecileri kaçırmaya teşebbüs ederek ve onlara gıda vermek gibi hareketlerini görmesi üzerine general; saf kan İngilizleri çekerek yerlerine Filistinden getirdikleri Yahudi taburunu bu ödevde memur ediyor. Bu kan dökücü ve kraldan ziyade kral olan askerler kamyonlardan atlayıp kaçmak isteyen mültecileri süngüleyip öldürüyorlar, mültecileri kamyonlara tıklım tıklım dolduruyorlar. Dağlara kaçan mültecileri ise Avusturya halkı saklıyor, gıda ve örtü veriyorlar, onları koruyorlar, bir kısmını evlerinde misafir ediyorlar. Kamyonlar meçhul bir istikamete yol alıyor ve arkasından insan Avusturyalıların göz yaşları takip ediyor.

Dray nehri kıyılarında Kuzey Kafkaslıların artık sahipsiz kalan öbek öbek eşyaları, elbiseleri, kap, kaçakları, arabaları, atları, Çerkes eğerleri, yamçıları İngilizlerin talanına uğruyor.

Bu faciyanın ve vahşetin nedeni ne idi?

Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı Rozvelt (Roosevelt,) İngiliz Baş vekili Winston Churchill, Rus diktatörü Stalin'in 11.Şubat.1945 te YALTA (Kırım) da verdikleri ve o zamana kadar işfa edilmeyen anlaşmayı müttefikler (İngiliz ve Amerikalılar) yürürlüğe koymuşlardır. Bu antlaşmanın bir maddesi; işgal altında olsun olmasın bütün Sovyet vatandaşlarının asker ve siviller dahil Sovyet makamlarına teslimini âmirdir. Rozveltin siyasi müşaviri ve Yalta Konferansında Stalinden daha ziyade ve en büyük rolü oynayan ALGER HESS'in Sovyetler hesabına çalışan bir yahudi, komünist casus olduğu Amerikada anlaşılan ve Amerika mahkemesine verilip mahkûm edilen bir şahıs olduğu görülmüştür.

YALTA KONFERANSI
(Kırım'da)

Oturanlar soldan sağa :
İngiltere Başvekili Winston CHURCHİL, Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı
D. ROOSEWELT ve Sovyet Rusya Başvekili Joseph STALİN

Böylece: 28 Mayıs. 1945 te saat 11 de Alp dağlarında ve Drav çevresinde yapılan bu hunhar hareket; 1.Haziran.'a kadar devam etmiş 200 ü subay olmak üzere 7000 Kuzey Kafkaslı Çerkes (Amerikalılarla, Fransızlar tarafından teslim edilenler hariç) Rus Komünist cellatlarına teslim edilmişti.

İnsan hakkı ve hürriyeti için savaştıklarını yayınlayan Demokrat Devletler için ne kadar kara ve silinemiyen bir leke idi bu olay.

Ne hazindir ki; Yalta antlaşmasında Türkiyenin bulunmadığı ve imzası da olmadığı halde Türkiyede bulunan 195 Kuzey Kafkaslı; Sovyet hükümetinin talebiyle 25/Ağustos/1945 tarihinde Sovyetlere teslim edilmişti. Bu konu bir soru takriri ile Tekirdağ millet vekili Şevket Mocan tarafından 13 Temmuz/1951 tarihinde Büyük Millet Meclisine getirilmiş, fakat neden ise ört bas edilmişti.

KUZAY KAFKASYADA YAŞAYANLAR VE DİLLERİ

— 2 —

Yazanlar :

B. GEİGER

A. H. KUIPERS

T. HALASİ - KUN

K. H. MENGES

(Columbia Üniversitesi)

Çeviren :

Yıldız Okyay TLİFİ

TALİ GRUPLAR :

İki esas dialekt grubu vardır. Yukarı Çerkesce (Kabardayca ve Besleneyce) ve Aşağı Çerkesçe (veya Kiakh, sub-dialektleri Bjedug-Temirgoy «sonuncuya Çemguy da denir» Şapsue ve Abzekh). Ruslar Adygei A.O. daki Çerkeslere «Adygeitsy, Cherkas, A.O. dakilere «Cherkas Kabardian», A.S.S.R. dekilere «Kabardintsy» demektedirler. Eski kabile isimlerine dayanır. Diğer kabile (dal) isimleri (Rusca şekillerine göre): Natukhaevtsy, Gatiukai-Hatukay olacak - Zhaneevtsy, Egerukaevtsy, Makhosh (ev) tsy, Kiakhi, Hhangak, Shegek).

ANANEVİ EKONOMİ

Ziraat, bahçivanlık, koyun yetiştirme, at yetiştirme (bilhassa Kabardeyler), arı yetiştirme, ev endüstrileri (Kafkas çuha yamçuları).

DİN

İslâm (sünni) yalnız Mozdok civarındaki Kabardeyler hıristiyandır.

ABKHAZ

İsim: Kendilerine verdikleri isim APSUA'dır. İngilizce varyantları: ABKHAZ (İans), Kuzey Kafkas silsilesindeki kabileler için de ABAZİNİUM'ler. Rusların verdikleri isimler : ABKHAZY, ABKHATSY. Kuzey Kafkas silsilesindeki kabileler için ABAZİNTSY, BESKHEK-ABAZA. Verilen diğer isimler: Gürcüce APKHAZİ, Sivan: MİBKHAZ, Türkçe ABAZA.

NUFUS (Rus nüfus sayımına göre) :

1926 da 53,957 (Etnik)

1897 de 72,103

48,130 (Linguistik)

1939 da 58,969

Rus muntikasında kalan Abazalar bu rakamlara dahil edilmemiştir. (Tali kol-lara bak.) Bunların sayısı 1926 da etnik olarak 13,825, Linguistik olarak 13,057 dir. 1945 te Türkiye'de yapılan nüfus sayımına göre 8,602 kişi Abaza (Abkhaz) dili konuştuğu gösterilmektedir.

MEVKİ

Esas Kafkas silsilesinin güneyinde olan Karadeniz kıyısı ile Psau ve İngur (Gürcü S.S.C. içinde Abkhaz A.S.S.R.) arasında kalan muntika. Bzyb-Abkhaz Bzyb nehri etrafında yaşarlar. Abzhui-Abkhaz Kodor nehri etrafında, Samurzakanı-Abkhaz Güney - Doğu'da, Mingrel hududu civarında yaşarlar. Abaza kabileleri (dalları) Kafkas silsilesinin Kuban ve Zelençuk (RSESR içinde Cherkas A.O. de) nehirlerinin kaynaklarında 15 köyde yaşarlar.

DİL :

Abkhaz, Çerkesce ve Ubikhçe (Kafkasya'da artık konuşulmuyor) ile birlikte Kuzey - Batı Kafkas dilleri meydana getirir iki dialekttir. Yazısı vardır. Abkhaz ASSC'de Abzhuilerin Çerkes A.O. da Tapantoların Abaza dialektlerini konuşanların hepsi bilindiği gibi aynı zamanda Çerkesçenin Kabardey dialetini konuşurlar. Abkhaz ASSC de ise Gürcüce de çok kullanılır.

TALİ KOLLAR

Abkhazın beş esas dialekti vardır: BZİB-BZYB, ABZHUI, SAMURZAKAN, ASHKHARVA ve TAPANTA. Son iki dialekti konuşanlara ABAZA denir. (Abazintsy R). Bununla beraber linguistik bakımından ilk dört dialekt bir grup meydana getirir. Tapanta ise ayrıdır.

Diğer kabile isimleri ise (Rusça isimleri ile) Tsebildintsy, Dzhigety, (Abazaca) Beslbey, Tam, Barakey.

ANANEVİ EKONOMİ

Hayvan yetiştirme, ziraat, bağcılık, arıcılık.

ÇEÇEN - İNGUŞ

İSİM : Kendilerine verdikleri isim : Çeçen: Nokhchnu, Çoğul: NOCHCHIY, (İngush: Ghalghoy), (Dağlılar: KİST). Rusların verdikleri isimler : ÇEÇEN (ts) i, İnguç (i), Mizdzhegi.

Verilen diğer isimler : (Gürcüce: Çaçanı, Kist'i, Kist'uri. Bilhassa İnguşlar için: Ghlighuri (Çerkesçe: Şeşen), (Ossetce: Tsatsan), (Avar: Burt'ichi, Burt'iyav) (Kumuk: Michikish, Michigysh.)

NUFUS

ÇEÇEN :

1897 : 226,496 (Rus sayımı)

1926 : 318,522 (Rus sayımı - Etnik)

İNGUŞ KİST

47,409 413

74,097

Linguistik olarak hepsi bir arada :

1939 : 407,690 (Rus sayımı)

92,074

MEVKİ

Terek'in orta kısmı ile esas Kafkas silsilesi, Çeçen-İnguş ASSR şimdi feshedilmiştir. Bu bölgenin büyük kısmı GROZNY Krai'nin bir parçası olmuştur. 1943 de hepsi sürüldü. O zamandan beri resmî olarak elde edilen yegâne bilgi Kazakh SSR de Çeçence bir gazetenin çıkmasına dair verilen mal'ımtan ibarettir. Şimdi çoğunun orada yaşadığı zannedilmektedir. Kist kabilesinden bazıları Gürcü SSR de yukarı ASSO, Argun ve Alazani nehirleri civarında yaşamaktadırlar. Çeçen ve İnguşların Kafkasya'daki eski yerlerine döndüklerine dair bazı söylentiler vardır.

Çeçen-İnguşlar birbirlerine çok yakın akrabadırlar. Bat'larla birlikte Kuzey - Doğu Kafkas dil ailesinin VEİNAKH gurubunu meydana getirirler.

TALİ KOLLARI

Bunlar Linguistik bir tabiatın ziyade coğrafik tabiatlılardır. Çeçen kabileleri: İCHKERİ (ntsy), AUKH (ovtsy), v.s. İnguş kabileleri: DZHERAKH (ovtsy),

NAZRAN (ovtsy) v.s. 1870 de Türkiye'ye hicret etmiş Karabulaklar tarafından başka bir dialekt konuşurlar. «Gürcüler Çeçenleri Kist'lerle temas ettikleri zaman tanımışlardır». Bu isim daha sonraları bütün gruba verilmiştir ve Ruslar tarafından da Çeçen-İnguş dillerinin her ikisine de teşmil edilmiştir: (Kistinskie iazyki).

ANANEVİ EKONOMİ

Hayvan yetiştirme, ziraat.

DİN :

İslâm (Sünni). Çeçenlerin bir şubesi olan Bats-Batsau'ler yedi bin kişi olup dilleri çeçencenin bir dalıdır, edebî dilleri gürcücedir, dinleri doğu ortodoksudur.

AVAR'LAR

Kendilerine verdikleri isim: Hepsine verilen bir isim yoktur. Kendi dillerince MAHARUL MATS (dağ dili) veya KHUNZ MAT'S (Khunzakh dili) derler. Ruslar bunlara AVARTSY derler. Avarların güney gruplarına: DZHARTSY de denir. Verilen diğer isimler: (LAK) dır. Sayıları: 1926 Rus sayımına göre (159,922) dir. Chikobova'ya göre Avarca konuşanların sayısı ise (220,900) dir. Hepsi Dağıstan ASRC içinde bulunmaktadır.

Bir kısım Avar, Kafkas silsilesinin güney yamaçlarına uzanırlar (BELAKONY ve ZAKATALY). Bunlar Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ndedirler.

DİL

Avar dili : (MAHARUL MAT'S, KHUN MAT'S) Andi ve Dido dil gruplarıyla birlikte Kuzey - Doğu Kafkas dillerinden birini meydana getirir (o birleri Vei-nakh Lak-Dargwa, Samurian, Khinalug ve Udi'dir). Avarca Dağıstan ASSC de edebî dil olarak kullanılmaktadır. Edebî dil aynı zamanda eski «BOLMAT'S» (Ordu dili) olan «KHUNZAKH» dialektine dayanır. Avar dili kendi linguistik sahasının dışında da bilinir. (Andi, Dido, Tsakhur bölgeleri, Archi, Lak ve Dargwa bölgesinin Batı kısımları).

TALİ KOLLAR'

Dört büyük dialekt'i vardır: Khunzakh, Gıdatl-Andalaly-Karakh, Antsukh ve Char. Din: İslâmdır.

ANDİ

Kendilerine: Qwana, Qwannaw adile adlandırırılar. 2,000 kişidirler. Dilleri Avarlar. Avarlar ise bunlara Handisew adile adlandırırılar. 8,000 kişidirler. Dilleri Avaro-Ando-Dido grubunun Andi tali koludur. Edebî dil Avarcadır.

3,000 nüfuslu BOTLİKH, 1,600 nüfuslu olup kendilerine GHİBDİTL adını veren GODOBER (Ghido köyü halkı), kendilerine KİRTLEKİRTLEİ deneni ve 5,000 nüfuslu KARAKİ (Ruslar bunlara KARATİNSKY derler) Avar dil grubuna dahildirler. Karakilere KARATA da derler.

Ayrıca bu dil gruplarından 3,000 nüfuslu BABULAL (HEKUA veya BAGOLAL Nüfusları 5.000 olan TINDİ (ADARY) ler, 3.500 nüfuslu CHAMALAL (Ş, AMALALDU), 4.00 nüfuslu ve kendilerine ATBUATL-İ (Ruslar bunlara Ashvago, Akhvaktsty derler) dal olan AKHVAKH'ler, 1.000 kişi olan KHVARSHİ, KHUANİ denen KHVARSHA'ler, 3.00 kişi olan DİDO (Tsezi veya Tsezibi de derler) ler, 1.500 kişi olan KAPUCHA (KAPUCHİNY) ler, 200 kişi olan GİNUKH, 800 kişi olan ARCHİ, 110 kişi olan KHİNZAL ve en nihayet 5.500 kişi olan LAK (LAKİNEHA-Ruslar bunlara LAKİ derler) lar gelir.

Bunlara nazaran sayıları fazlaca olan gruplar da vardır: 8,000 kişilik AGUL

(Ruslar bunlara Aghulsky derler), 10,000 kişilik BUTUL (Mykhad) ler Etnik sayıları (1926 Rus sayımına göre) 1965, Linguistik sayısı 11,000 olan TSARKHUR (kendileri Tsakughali, Ruslar Tsakhury derler) Kuzey Kafkas'ta bulunmayıp mntıkaları olan Zakatali, Kakh Belokany Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinde kalmışlardır. Bu mntıkadaki halk Lezgi olmakla beraber Azeri dilini edebi dil olarak kullanmaktadırlar.

TABASARAN (Tabasaran Zhui) ar 1926 Rus sayımına göre 32,000 kişidirler, DARGWA (Darginy, Dargintsy) ler aynı sayıma göre 109,000 dirler. Bunlar Dargwa, Kubachi, Kaitak ile birlikte Doğu Kafkas dil grubuna dahildirler. Akusha ve Tsudakhar bunların tali kollarıdır. 14,000 nüfuslu KAITAK (kendilerine KHADOQ, Ruslar KHAYDAKY derler) lar ve 2,500 kişilik KUBACHİ (kendilerine UGHBUG derler) ler.

LEZGİ'LER

Kendilerine verdikleri isim: LEZGİ, (Ruslar Lezginy-Liurintsy derler) dil için: Kiurinski lazyk (Dağıstan dağlılarının çoğuna Lezgi adı verilir). Gürcüler bunlara LEKİ diyorlar. 1926 Rus sayımına göre 134,529 kişidirler. Linguistik bakımından 164,763 kişi Lezge konuşur.

Yerleri : Giulgeri Çayı, Orta ve Aşağı Samur ve Shakh, Nzbad Nehirlerinin meceraları, Dağıstan'ın Güney - Doğusunun tamamı ve Kuzey Azerbaycan'ın bu bölgeye bitişik olan kısmı (Dağıstan SSC, Azerbaycan SSC).

Dil : Lezgi'ce (Lezgi ch'al) Agul, Butul, Tsakhur, Tabasaran, Budukh ve Dzhek'ce ile birlikte Kuzey Doğu Kafkas dillerinin SAMUR grubunun meydana getirdiği dildir. Buna Veinakh, Avaro-Ando-Dido, Lak-Dargwa, Khinalug ve Udi'ce de dahildir. Dağıstan SSC'nin edebi dilleri arasındadır. Yazılı dil KIURİ dialektine dayanır.

Tali kolları : İki esas dialekti vardır. Kiuri, Akhty, Kuba.

Dinleri : Yukarıda adları sayılı Doğu Kafkas halk islâm dinindedir.

UDİ

1897 Rus sayımına göre sayıları 7,000 olan UDİ ler 1926 sayımında 2,500 kişidir. Bunlar Lezgi grubundan olmakla beraber din bakımından Ortodoks ve Ermeni Gregoryan dininde bulunmaktadırlar.

OSET (KUŞHA)'LAR

İSİM :

Kendilerine verdikleri isim: Genel bir isimleri yoktur. İR (kollektif) İRON (tekil), İRÖTTA (soğuk), DİGUR, DİGOR (kollektif), Digoron, Diguron (tekil), Tualag (tekil), Tuallagta (çoğul). İngilizlerin verdikleri isim: Ossetes. Dil için Osetian, Rusların verdikleri isim: Osety, Osetiny.

Verilen diğer isimler : Gürcüce Osi, Çerkesçe Kuşha, Almanca Ossen, Osselen.

NUFUS (Rus nüfus sayımı)

1897 de 171,716

1926 da 272,272

1939 da 354,500.

MEVKİ :

Merkezi Kafkas ve esas Kafkas dağ silsilesinin her iki eteğindeki ovalarda ve Yukarı Terek.

(Devamu var)

(x) Bu sürekli yazımızın ilki Dergimizin 2. sayısında yayınlanmıştır.

ABHAZ DİLİNİN OKUR YAZARLIK TARİHİ

I

Yazan : Ö. BEYGUA

Dünyanın ilk yazılan dillerinden birisinin Abhazca olduğunu ve ölü veya diri bazı büyük dillere okur-yazarlığın Abhazcadan geçtiğini gösteren delillere kırk yıldan fazla bir zamandan beri sahip bulunuyoruz. Şimdiye kadar yayınlamaya fırsat bulamadığımız bu gerçeği, bu defa yazmaya hazırlanırken mutlu bir tesadüf olarak Kuzey Kafkasya'nın Maykop bölgesinde yapılan bir kazıda İsa'dan önceki 12-13. Yüzyılda Abhazca yazılmış bir taş levhanın meydana çıkarıldığını, Ankara'da yayınlanmakta olan Kafkasya Dergimizin Temmuz-Ağustos 1964 aya ait 2 No. lu sayısının Aktüalite kısmında okumuş bulunuyoruz. Yayınlanan haberde fazla detaya girilmemekle beraber, Abhazyanın Sohum şehrinde yapılan Uluslararası İkinci Bilim Kongresinde Prof. Turcahof'un ve diğer bilim adamlarının açıklamalarından, tabletin Abhazca yazıldığı kesin olarak belirtilmiştir. Bu konuda kongrede yapılan açıklamaların metnini eksiksiz görmemiz şüphesiz ki büyük faydalar sağlayacaktı. Biz şimdilik burada şimdiye kadar yapılmış ve bundan sonra yapılacak inceleme ve araştırmalara yardımcı olmak amacıyla kısa bazı açıklamalar yapmakla yetineceğiz.

Aral-Hazar-Karadeniz-Marmara-Ege Denizi ve Akdeniz'i çiene alan bölgede en eski izler bırakan bu Kokazik (Caucasique) dil - Edebiyatsız bir halk dilinde bulunamayacak derecede bolca - okur-yazarlıkla ilgili sözleri kapsamaktadır. Bu sözlerin, zamanımızda oldukça bilinen ölü veya diri büyük ve uygar dillerden birinden alındığı ilk akla gelen ihtimallerden biridir. Gerçekten bu sözlerden bazıları başka dillerde de mevcuttur. Ancak, peşin yargılardan sıyrılabilenlerin yapacağı incelemelerle belireceği üzere, bu sözlerin o dillerde kaynağı belli olmayıp, duyularak öğrenilmiş olmalarına karşılık, Abhazcada bileşik (mürekkep) olarak bulunmaları, bunların Abhazcanın öz malı olduklarını göstermektedir. Başlıcalarını aşağıda saygı değer bilim adamlarının etüdüne sunuyoruz:

SE-KHE = Resim, nakış, şekil anlamlarında kullanılan bu sözcük (SE-khe=Biçik, biç-ki) şekil ve anlamında kuruludur. Diğer bir deyimle, (Biçi-İmiş) demektir. Resim anlamında kullanılan bu sözcüğün, bu şekilde bileşik oluşu tesadüfi değildir. Abhazların ecdadı eski çağlarda yaprak, deri, tahta gibi şeyler üzerine resim çizip, resmin çizgilerini göz önünde tutarak o maddeyi biçerlerdi. Elde edilen tasvir ve şekilleri herhangi bir yüzey üzerine koyarak etraflarını çizmek veya biçilmiş şeklin altını boyamak suretiyle, yazılacak yüzeye damgalayarak resimleri istenen yüzeye aktarabilmekte idiler. Halbuki bir tek resim yapmak için bu biçilmiş tasvirini kullanmaya ihtiyaç olmayacağı bir gerçektir. Biçilmiş tasvirler, onların çok kullanılma ihtiyacının bir sonucudur. Bu gerçekte ilk Abhaz yazısının hiyeroğlif olduğunu ve hiyeroğlifin şekillerini bu biçilmiş şekilleri — altını boyayıp — damga gibi kullanarak, yazılacak yüzeye oturtarak etrafını çizmek suretiye yapıldığını gösterir. Nitekim daha sonraları Abhazca'ya uygulanan çivi yazısının da (Ki-Pkhe =Okunan-Sivri) isimli damgalarını — Bunlar boynuz, kemik veya şimsirinden yapıldı — ya boyaya batırmak suretiyle yüzeye basmak, ya da boyaya batırılmadan yazılacak yüzey üzerine oturtarak üstüne ağır bir cisimle vurmak yoluyla izini

çıkarma olayının uygulandığını gösteren delillerimiz vardır. Bu şekildeki damgalama daha öncelerdeki hiyeroğlifle yazı yazma sanatının bir devamıdır. Bu günkü Arapçadaki (Sekke) sözünün de bu açıkalara konu olan (Se-khe) bileşik sözünden geldiği kuvvetle muhtemeldir.

SÜI = Karalama, yazma, yazı anlamındadır. Yani Abhazcada (ÜI) şeklinde de söylenmektedir. (Buradaki (Süi=Sü) sözcüğü Abhazcada okur-yazarlık ile ilgili birçok sözleri türetmiştir. Abhazcada S ve Ü harfleri yanyana gelirse her ikisi de kaybolarak yerlerine fs veya sf şeklinde yazılabilen bireşik bir ses meydana gelir. Bunda F ve S den hiçbiri öne gelmeyip ikis de birbiriyie kaynaşmış olarak söylenir: Süleyman=Sfleyman=Fsleyman.

Rüstem=Rıfstem=Rısfitem, Sünger=Sfınger=Fsınger... gibi. Karalama, yazı, yazma anlamlarına gelen Süi=Sü de bu ses kanunu gereğince Fsı ve Sfı şeklinde ve her iki harften hiçbiri öne gelmeyip karışık olarak söylenir. Abhazcada konson olan Ü harfine çok yakın olup yeni Abhazcada bu Fs=Sf=Sü, Ü sesine dönüşmüştür. Türettiği sözlerin bileşimlerinde ise eski şekli ile Süi=Sfi=Fsı olarak mevcuttur. Abhazlarla çok karışmış bir tarihe sahip olan Asetinlerin (Kuşa) dilindeki Fins=Kitap sözü ce Abhazcadaki bu (Fsı=Yazı) sözünden çıkmış olabilir.

SÜI-KI : Abhazcada (Kitap) demektir. Sfıki=Fsıki gibi söylenir. Sözün ikinci unsuru olan (KI) boğazdan gelen kalın K ile söylenir ve anlamı da (Düzgün olması için cenderede veya yassı ağır bir şeyin altında sıkıştırılarak terbiye edilen, yaprak haline getirilen) dir. Bundan önceki sözle birleşerek meydana getirdiği (Sü-kı=Sü-kı=Sfı-kı=Fsı-kı) sözünün etimolojik anlamı (Sıkıştırılarak düzgünleştirilen yazı, ağırlık altında düzgünleştiriler-yazılan) dır. Bu da, Abhazca ilk kitabın papirus veya deri üzerine yazılmış olduğunu göstermektedir. Dr. Mehmet Ali Pınhaluk'un (İkazulmüverrihin) adlı eski türkçe yazılı eserinde — Bu kitabın bir nüshası İstanbul Beyazıt Umum Kitaphında bulunmaktadır — eski Mısırlılarda Kitap Tanrısının adının (Savek) olduğunu yazar. Bu söz Abhazcada (Kitap) demek olan (Sü-kı) nın hemen hemen aynıdır. Yazıdan önceleri de Mısır'ın Asyalı kavımlerin istilasına uğradığı ise bilinen bir gerçektir.

Sü-kı (Sfıki=Fsıki) nın Arapçaya (Wsk) şeklinde geçtiği anlaşılıyor ki, bundan da Wesika, Wusuk, misak, mewzuk, tewsik... gibi sözler türetilmiştir. Yine Arapçada (Nskh) sözü de bununla karşılaştırılabilir. Almandadaki Buch ve İngilizcedeki Book kelimeleri de Abhazca (Sü-kıwSfıki=Fsıki) nın bozuk olarak söylenişinden ibarettir. Belki de Rusçadaki (Buka=harf) sözü de buradan gelmektedir. Türkçedeki (Bitik) de bunu hatırlatmaktadır.

A=Süi : Yukarıda açıklanan (Sü=yazı) nın marifesidir. (Karlama, yazı) demektir. Türkçedeki (Yazı=Yazı) bunun bozuk söylenişidir; Abhaz (Sygt) dilinin yakın akrabası olan Suğd dilinden Türkçeye geçmiş olsa gerektir. Abhazcada A ile başlayan birçok sözlerin önüne fazladan bir Y getirilerek Türkçeye geçtiğine örnekler çoktur: A-ga=Yaka=Yalı, A-ğa=Yağı (Düşman), A-wı=Yapı (Yapım) Awı=Yağı (Yağmaktan), Aza (Adza)=Yaş (Yaşlıktan), A-sı (Atzı)=Yaş (Yaşlıktan), A-şı=Yakı (Yakım), A-şe=Yaya (Ayak)=Azak... gibi.

Biğ=Sü : Biğsı gibi söylenir. Muska, pusula anlamlarında kullanılır. Etimolojik anlamı (Yazılı-Yaprak) dır. Çok kez (Süki) ile beraber söylenir; Süki—Biğsü=Kitap—Fitap=Kitap—Mektup demek olur. Süki'nin bozuk bir söyleniş olan (Süake) da muska anlamında söylenir ve Süake—Biğsü sözü de (Muska—filan) demektir.

Big—Sü—ra : Pusula anlamında kullanılan bu sözün de etimolojik anlamı, (Yazırları—Yaprak, yazıları olan yaprak) dır. Türkçedeki (Pusula) sözü de herhalde bundandır. Türkçeye Suğ'd'ca yoluyla geçmiş olmalıdır.

Sü—zı : Sfi—dızı gibi söylenir, kuruluşuna göre anlamı (Yazı suyu) dur. Kullanılışına göre anlamı (sulu boya, yazı mürekkebi) dir.

Sü—n—zî (Sfındzı) : Bu da (sulu boya, yazı mürekkebi) anlamında kullanılmakta olup, etimolojik anlamı (Yüzey yazma suyu) dur.

Khu—sü : Kullanılışına göre (ilâç) demek olan bu bileşik sözün de kuruluşuna göre anlamı (yarayışlı yazı) (çare veren yazı, ilâç yazı) dır. Abhazların cedleri ilk zamanlarda tedavileri ilâçla değil de muska ie veya yazılı duaları okumakla yaptıklarından, tedavi vasıtalarına bu isim verilmiş, daha sonraları ilâçlar kullanılmaya başlanınca da (ilâç) anlamını almıştır.

Khi—sü—Khua: (İyileştirici kutsal yazı) demek olan bu bileşik söz eskiden gelen soy addır.

Pıkhe—re : Okumak demektir. Pıkhe sözü okumadır, sadeleşmiş şekli olarak (Pkhe) de denir. Pı—khe=P—khe şeklinde bileşik olup, (öndekinin hakkı, ilerle gene mahsus, ilerlilik payı) şekil ve anlamlarında kullanılır. Görülüyor ki ilk Abhazlarda okuma-yazma diğer birçok toplumlarda olduğu gibi, toplum önderlerine, belki ruhanilere veya gözde sınıfına mahsustu. Bu söz daha sonraları (Çağırma, çağrı) anlamını da almaya başlamıştır. Belki de ilkin okuma yoluyla ruhlar çağrıldığından veya insanlar bazı hallerde isimleri okunarak çağrıldıklarından (Çağırma, çağırma) anlamına da gelmiştir.

Yine bu söz, (Geceyi inzivada okuyarak geçirme) anlamına da gelmektedir. Apkhere=Belirli şeyi okumak, A pkhere=Öteberi okumak (Belirsiz okumak, geceyi inzivada geçirmek) tir. Buna göre Abhazların ecdadı veya ruhanileri (Mâbetlerde okuyarak geceyi geçirme) geleneğine de sahiptirler. Eğer böyle değilse geceler ıssız yerde geçimler, korku yüzünden okuyarak fena ruhları kovmaya çalışmışlardır. Konumuz olan ((P—khe) böylece Abhazcada bileşik bir söz olduğundan bu dile dışarıdan girmemiştir. Türkçedeki (oku) bunun bozuk bir söylenişinden alınmış olabilir. Farsçadaki (Khawan) da yukarıda geçen (Pkhere) den olabilir.

Pkherı—le—re : Yukarıdaki (Pkhere=okumak) sözünden türeyen bu bileşik sözün de etimolojik anlamı (Okumaya katılmak, okuma yerine gitmek) tir. Diğer söyleyişle (Geceyi geçirecek yere girip karışmak) dır.

Pkhetü : Ökuyucu, geceyi inzivada geçirici demektir. Fikir adamına da bu vasıf verilir. A—pkhetü şeklinde de söylenir. Türkçedeki (pakşı) da eğer (Bakıcıdan) bozma değilse buradaki (Pikhetü) sözünden bozmadır.

nlamında kullanılır. Yeni Abhazcada buna (Nıkha—paatü) da denmektedir, anlamı da (mâbedi fetheden) demektir.

Pkher—tse : Yanık okumak anlamında bileşik olan bu söz keman ve kemaçe demektir. Pkherts şeklinde bileşik ise (okumayı yanıklandıran) demektir. Kemençenin bu adı eğer Farsça Keman—çe sözünden gelme değilse Abhazcanın bu (Pkhertse) sinden çıkmadır.

Pkhe—ze: (Pkhe—dze) : Sayı sayma demektir. Etimolojik anlamı (Sonsuz okuma) dır. Sayının sonu olmadığından (saymaya) bu ad verilmiştir.

(Devamı var)

UĞURSUZUN TALİHİ

Yazan : KADİR İ. NATHO

Pazad uğursuz olmasaydı talih kendisine gülecekti, evlenecekti de. Fakat o uğursuzdu, saadet ondan kaçtı ve sevdiği kızla evlenemedi.

Şurası da gerçektir ki fakirlikten şikâyet edecek kadar yoksul sayılmazdı. Küçük de olsa bir arazisi, köhne ise de oturacak bir kulübesi, tariasını sürebileceği bir çift öküzü vardı. Bütün bunlar ona, isimlerini bilmediği atalarından kalan şeylerdi.

Her muhteris genç gibi Pazard'ın da gün geçtikçe istekleri çoğalıyordu. Yetimliğine unutmak için önce yeni bir eve ihtiyacı vardı; sonra yeni bir Çerkes elbisesi, bir binek atı edinmek ve evlenmek için başlık (Vase) biriktirmek en büyük dileğiydi. Bütün bunların gerçekleşebilmesi ise çeşitli yollara başvurmakla mümkün olabilecekti. Fakat bu yoldaki bütün çabaları boşa gitmişti.

Yirmi beş yaşına kadar o hâlâ komşularından çok gerideydi. Geride bıraktığı on iki sene de ona hiç, ama hiçbir şey kazandırmadı! Bu Pazard'ın hazmedeceği bir durum değildi. Çalışmasını iki katına çıkardı. Buna rağmen o, kendisini refaha eristirecek sihirli formülü bir türlü bulamadı. Daha fazla çalışması gerektiğine inandı. Komşularıyla gizlice rekabete girerek, onlardan iki misli daha fazla çalışmaya başladı. Böylece on yıl daha geçti. Sonuç yine sıfırdı! Yaş otuzbeşi bulmuştu. Büyük bir ümitsizliğe düşmüştü. Kulübesine kapandı, düşünceye daldı. Hiçbir çözüm yolu bulamıyordu, acıyla gördü ki evlenmek, daha mutlu bir hayat sürmek kendisinin değil, kendisinden daha az çalışanlarındı. (Bundan daha garip birşeyi ne gördüm, ne de işittim.) Diye kendi kendine mırıldandı. Bu acı düşüncelerle sabahı etmişti. Yaşadığından daha iyi bir dünya aramak üzere memleketini terke karar verdi. Astragan kalpağını başına geçirerek köyünden ayrıldı. Bir haftalık gezisi sonunda sayısız köyler geçti, fakat daha iyi bir durumla karşılaşmadı.

Bir akşam üstü, ümitsizlik ve acı içerisinde yabancı bir köyden ayrılmak üzere dalgın dalgın köy meydanından geçiyordu. Yaşlı bir Çerkes kadını çeşmeden su almak üzere elinde boş kovalar olduğu halde oradan geçmekte olan Pazard'a yol verdi. Pazard kibarca ihtiyarı selâmladı, kadın da ona karşılık verdi. Fakat yabancı'nın yüzünden yağmur gibi akışan terler ve onun sıkıntılı hali kadının dikkatini çekmişti ki, kibarca ona sormaktan kendini alamadı.

— Delikanlı nereden geliyorsun?

Sabrı tükenen Pazard :

— Cehennemden! Diye sert ve kibar olmayan bir şekilde karşılık verdi. Sonra da yaptığı kabalıktan pişman olarak gülümsemeğe çalıştı. İhtiyar ise soru sormaktan vaz geçmiyordu.

— Oğlum! Lütfen anlat, bu telâşının sebebi nedir?

Pazard bir an ne cevap vereceğini düşündü, ne söyleyeceğini bilemiyordu.

— Çünkü... Çünkü eli altın ödiyeceğim, bu parayı bulamadığım için beni cennete kabul etmediler. Diye söylendi.

— Evlâdım, cevap ver, oğlum Mecit'i orada görmedin mi? Zavallı çocuk geçen hafta ölmüştü. Diyerek ihtiyar kadın yalvardı. Pazard kendi derdindeydi, bir an önce buradan sıvışmak istiyor, onun için de acele ediyordu.

— Tabii onu gördüm, hattâ aynı sıradaydık. Diye cevap verdi.

— Onun da cennete girmeki için paraya ihtiyacı var mı? diye ihtiyar tekrar sordu. Çok ciddiymi.

Pazad, kadına yalan söylemenin üzüntüsü içerisinde :

— Anneciğim, vaktim yok, ne olursun beni eğleme, gitmeliyim, acele etmem lâzım. Dedi ve yola koyuldu.

— Oğlum bukadar telâş etmeğe ne lüzum var? Görmüyor musun, oğlum hakkında birazcık olsun bilgi almak istiyorum. Ne olur, merhamet et. Senin annen yok mu? Bunları sert, fakat içten bir sesle söylemişti ihtiyar kadın.

— Anneciğim vaktim yok, beni daha fazla eğleme. Güneş batıncaya kadar elli altını bulamazsam ebediyen cehennemde kalacağım, cennet bana haram olacak. Dedi ve inatla yoluna devam etmek istedi.

— Dur evlâdım, dur! Diyerek kadın peşinden koştu. Onu kolundan yakalamıştı.

— Bu kadar çabuk gidemezsin. Belki de bana oğlum hakkında bilgi verecek birisini bir daha bulamayacağım. Gitme! Sana ve oğluma yardım için elimden geleni herşeyi yapacağım. Benimle gel! Gel! Diyerek Pazad'ı evine doğru sürüklemeye başladı.

— Oğlum, benim sadece elli altınım var! Şu anda kocam evde değil, paranın geri kalanını da komşudan borç alacağım. Sana ve oğluma yardım etmek boynumun borcudur.

Birlikte eve geldiler, o Pazad'ı sedire oturttu ve hızla dışarı çıktı, birkaç dakika sonra da eve döndü.

— İşte iki kese altın. Lütfen ikisini de al ve zamanında cehenneme yetiş. Geç kalma, çabuk ol, koş! Mecit'ime sevgilerimi götür. Diyerek ihtiyar ısrar etti.

Pazad şaşırılmıştı. Kendisini rüyada zannetti. Bütün bunlar onun için inanılmaz şeylerdi. Daha fazla orada durmadı. Öyle ya, belki de şans kendisine gülmüştü, kadının bakışlarından kurtuluncaya kadar ona baktı, sonra da hızla koşuşmağa oşladı. O gidedursun, ihtiyar kadın kocasının gelmesini sabırsızlıkla bekliyordu. Kocası gelir gelmez de sevinçle :

— İhtiyar, oğlum hakkında sana çok güzel haberlerim var! O şu anda cennetin kapısında sıra bekliyor, içeri girmesi için elli altın lâzım olmuş ve gelecek de. Çünkü biraz önce bu parayı ona gönderdim. Büyük bir sevinçle gültümsüydü.

Kocası büyük bir telâşla :

— Ne? Doğru mu söylüyorsun karıcığım, sen neden bahsediyorsun? Diye sordu. O gururla :

— Şaka yapmıyorum. Oradan gelen bir gence rasladım. Cennete girmek için gerekli parayı temin için telâşla evine gidiyordu. Geç kalacağından korkuyordu. O ve oğlumuz aynı sırada bekliyorlarmış. Güneş batmadan önce orada bulunmazsa, bir daha cennete giremezlermiş. Bu amaçla her ikisine de yardım ettim.

İhtiyar adam işittiklerine inanamıyordu.

— Demekki ömürümüz boyunca biriktirdiğimiz o parayı cehennemden gelen adama verdin öyle mi?

Kadın gülerken :

— Evet. Dedi ve :

— Elli altını da komşumuzdan ödünç alarak oğlumun arkadaşı için verdim. diyerek sözlerine ekledi.

— Aptal kadın! Cennet ve cehennemden kimsenin dönmiyeceğini bilmiyor musun? Eğerle atımı, çabuk ol! O dolandırıcıyı geberteceğim!

Birkaç saniyede atı hazırıldı. Elinde kamçısıyla atına atlayan ihtiyar karısına son defa delikanlının gittiği tarafı sordu ve dört nala atını o tarafa sürdü.

Pazad birinin tozu dumana katarak arkasından geldiğini gördü. Durumu anla-

mişti. Fakat o ayağına gelen kısmeti kaçırmak istemiyordu. Kafasını çalıştırmaya başladı. Karşıda, tarlada çiftini sürmekte olan bir köylünün yanına yaklaştı, selâm verdi, sonra :

— Arkadaş şu karşıdan tozu dumana katarak gelen atlıyı görüyor musun? Diye sordu. Köylü o tarafa baktıktan sonra :

— Evet görüyorum. Ne var bunda dedi.

— Sana anlatayım, dedi Pazad :

— O kaçığın biridir. Dünyada ne kadar kel kafalı adam varsa hepsini öldüreceğine and içti. Geldiğim köyde kel kafalı kimseyi bırakmadı. Sen bu kafayla onun karşısına çıkarsan hapi yuttun demektir. O gelmeden şu ormana koş, bir ağaca tırman, kendini ve kelleni iyi sakla! Ben senin yerine burada çift sürerim. Durma, koş!

Bu sözlerden çok korkan saf adam, hiç düşünmeden ormana daldı, en yüksek ağaçlardan birisine tırmanarak iyice saklandı.

İhtiyar atlı ise biraz sonra çift süren delikanlının yanına gelmişti. Ona :

— Günaydın arkadaş! Buradan bir yabancı'nın geçtiğini gördün mü? Diye sordu.

Pazad, ihtiyarın selâmını aldıktan sonra :

— Evet şimdi gördüm. Aceleyle ormandaki şu ağaca tırmandı. Dedi. Ve sonra da :

— Ne var, ne oldu ki! Size bir yardımda bulunabilir miyim? Diye ilâve etti.

— Ne olduğunu sorma. O kadar önemli değil. Beni tâkip et. O dolandırıcıyı geberteceğim! Diyerek ihtiyar atını ormana doğru sürdü.

Pazad da onun peşi sıra koştu. İhtiyara yetiştiği zaman onun ağaçtaki adama şöyle bağırdığını duydu :

— İn aşağıya, seni dolandırıcı seni. Yoksa seni geberteceğim!

Ağaçtaki kel adam ise inmemekte direniyor ve ona şöyle sesleniyordu:

— Ben kel değilim, emin ol ki değilim...

— Sen neden bahsediyorsun be aptal! Sana aşağıya in diyorum!

— İnan bana, sen iyi bir adama benziyorsun. Ben senin zannettiği gibi kel değilim. İhtiyarım. Bu yüzden başımda saç kalmadı. Merhamet et. Kıyma bana!...

— Sana aşağıya in dedim! İn aşağı! Aptallık numarası yapma! İnmezsen ben çıkacağım! Seni de oracıkta geberteceğim!

Kel adam yaşamak istiyordu ve bu yüzden de inmemekte direniyordu. Nihayet aşağıdaki atından indi.

— İyi arkadaş. Atımı ve kırbacımı tut. Bu aptal suçunu bildiği için aşağı inmiyor. Ben çıkıp ta onun hesabını göreyim. Ve ağaca tırmanmaya başladı.

Pazad kurtulmuştu. Hemen ata atladı ve bağırdı :

— Arkadaş! Senin altını alan adam şimdi de atını ve kırbacını aldı. Hoşça kal. Ve atını dörtlüğe sürerek oradan uzaklaştı.

**

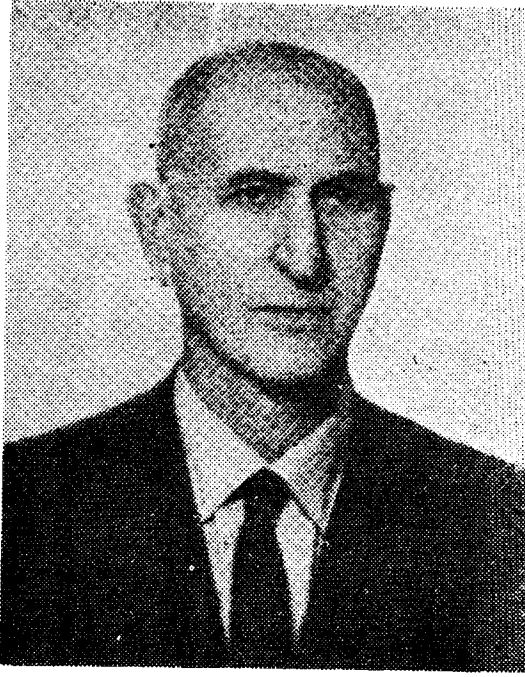
İhtiyar adam yaya yürümekten yorulmuş, bitkin bir halde evine dönmüştü. Karısı müşfik bir sesle ve çekinerek kocasına sordu :

— İhtiyar, atın ve kırbacın ne oldu?

İhtiyar (Hım) diyerek yutkundü ve sonra :

— Söyliyeğim karıcığım... Sen haklıymışsın. Vakit çok geçmişti, o fakir adam güneş batmadan önce cehennemeye yetişmeliydi. Atımı ve kırbacımı ona verdim. Dedim ki : Acele et, cennete girme şansını yitirme, dört nala git.

Pazad'ın şansı nihayet açılmıştı. Yeni bir ev yaptı, yeni bir sevgili buldu, elbise diktirdi, atı ve kamçısını ise daha önce temin etmişti. Artık o da mutlu bir hayat yaşayabilirdi.

HAYDAR BAMMAT'I KAYBETTİK

1890 - 1965

Büyük bir üzüntüyle öğrendiğimize göre Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti eski Dışişleri Bakanı Haydar Bammat Fransa'nın başkenti Paris'te vefat etmiştir.

Bammat ailesi, Kuzey Kafkasya'da bilim alanında ve Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlık dâvasında önemli yeri olan bir ailedir. (1) Bu aile Ruslara karşı yürütülen bağımsızlık savaşlarında Gazi Muhammet ve İmam Şamil'in yanlarında yer almış, bir kısmı da bu uğurda kahramanca şehit olmuşlardır.

Haydar Bammat 3 Kasım 1890 yılında Kuzey Kafkasya'da Temirhanşura'da dünyaya gelmiş, ilk ve orta öğrenimini Stavropol (Şetkale) Lisesinde yapmış, Üniversite öğrenimini de Petersburg (Leningrat) ta tamamlayarak bir hukukçu olarak hayata atılmıştır. Çarlık devrinde yüksek memuriyetlerde, bu arada özellikle Çar'ın Kafkasya Naibinin mâiyet memurluğunda bulunmuştur. Fakat bu durum onun hiçbir zaman vatanının bağımsızlık dâvasına katılmasına engel teşkil etmemiş, ideal arkadaşlarıyla daima işbirliği ederek milli gayenin gerçekleşmesi için azimle çalışmıştır.

Birinci Dünya Savaşında ve bunu tâkip eden 1917 Bolşevik İhtilâli sonunda Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlığı için çalışanlar arasında yer

Kuzey Kafkasyanın ünlü bilim ve politik adamı Prof. Aytek Namitok'u bundan iki yıl önce 26 Temmuz 1963 te kaybetmiştik. Merhumun biyografyası dergimizin ikinci sayısında yayınlanmıştı.

Ölümünün ikinci yıldönümünde merhumu rahmetle anarız.

almış, Kuzey Kafkasya bağımsızlığına kavuşunca da Dışişleri Bakanlığına getirilmiştir. Bu arada vatanını tanıtmak ve yardım sağlamak amacıyla Avrupa'ya ve Türkiye'ye diplomatik seyahatlerde bulunmuş, birçok Kuzey Kafkasya hey'etine başkanlık etmiştir.

Kuzey Kafkasya'nın Bolşevikler tarafından yeniden istilâsı sonucunda da yurdunu terketmek zorluğunda kalarak Paris'e yerleşmiştir. Gerek Paris'te, gerekse İsviçre'de politik alanlarda çalışmış, birçok dergi ve gazetelerde bilimsel yazılarla, Kuzey Kafkasya'nın kurtuluş davasını savunur yazılar yazmıştır.

Bammat'ın Fransızca yayınlanan eserlerinden başlıcaları ise LE PROBLEME DE CAUCASE, PARIS 1929; LE CAUCASE ET LA REVOLUTION RUSSE, 1929; VISAGE D L'İSLAM, LAUSANNE 1946; DICTIONNAIRE DIPLOMATIQUE ile bunlarda yayınlanan yazılardır.

Merhumun islâmiyete ait kıymetli eseri de Türkçeye (İSLÂMIYETİN MANEVÎ VE KÜLTÜREL DEĞERLERİ) adıyla çevrilmiş bulunmaktadır.

Haydar Bammat'ın hâlen hayatta olan eşiyle yetişkin iki evlâdına baş sağlığı dileriz.

Allah rahmet eylesin.

(1) Mizancı Murat : Mücadelei Milliye İst. 1914, S: 17

PATERSONDA DÜZENLENEN GECE

New Jersey Eyaletinin Paterson şehrinde bulunan Kabardinler büyük bir gece düzenlediler. Gece saat 20.30 da başlayarak sabahın 3 üne kadar devam etti. Gecede büyük Amerikan orkestralarına ilâveten çeşitli Kafkas musikisi icra edildi ve Kafkas millî kıyafetleriyle oynanan oyunlar dâvetîlerin hayranlığını kazandı.

Geceyi tahminen 300 kadar dâvetli izledi. Amerikalı misafirlerden başka Amerika'nın çeşitli bölgelerinden Paterson'a bu gece için gelen Kuzey Kafkasyalılar da dâvetliler arasındaydı. Bunlar arasında özellikle Çerkesler, Karaçaylar, Çeçenler, Azerbaycanlılar, Kalmuk, İnguş, Ukraynalılar ile Türkiye, Ürdün, Suriye, İsrail ve Batı Avrupa'dan Amerika'ya çeşitli sebeplerle gelmiş olan Kuzey Kafkasyalılar yer almışlardı.

Paterson'daki hemşehrilerimiz Kabardinleri bu başarılı organizasyonlarından dolayı tebrik eder, hemşehrilerimizi birbirine yaklaştırmacı bu gibi toplantıların devamlı olmasını temenni ederiz.

*
**

KUZAY KAFKASYALILARIN HÜRRIYET SAVAŞLARI

Derleğen : B. BATIRHAN

Kuzey Kafkasyalıların celladı olarak tanınan Kafkasya genel valisi general Yermelof'un müşaviri ve aynı zamanda Gürcü prensesi Nina Çavçavadze ile evli olan ünlü Rus şairi Griboyedof Kafkas savaşları hakkında sağlam ve gerçek bilgilere sahip birisidir. Kendisi Ruslara baş eğmeğen Kabarteyler'in maruz kaldıkları çeşitli işkencelerle, Rusların uyguladıkları amansız fetih metodlarını yermiş ve «Çeteciler Çegemde» adlı şiirinde onlara şöyle seslenmiştir:

«Bizim taşlar, bizim kayalar,
Rus, sen niçin savaşıyorsun?
Yüceliklere
Erişirmisin?»

Aynı şair Kafkasyadan bir arkadaşına gönderdiği mektubunda: «İki kişiyi gözünün önünde kurşuna dizdiler. Bir kısmını zincire vurdular. Üç gün önce gezerken de bir diğerrinin, derenin karşı kıyısında asılmış cesedinin, esen rüzgarla sallandığını gördüm.» Diye yazar.

Griboyedof genel vali Yermolof'un Çeçenistandaki askeri harekatı hakkında da aynen şöyle demiştir: «Bu hür yaşayan dağ ve orman halkına karşı sahte uygarlık davulunun gürültüsü altında girişilen bir mücadeleydi. Böyle sahnelerde o devirlerde Kafkaslarda sık, sık raslanırdı.»

Diğer bir Rus generali de «Türk Sultanı Kafkasyayı Rus Çarına hediye etti.» diyerek Çerkesleri kandırmak istemiş, fakat generali dinleyen kalabalık arasından bir ihtiyar alaylı bir şekilde o esnada ağaçtan havalanan kuşu göstererek: «Ben de size bu kuşu hediye ettim, alabilerseniz alın». Cevabını vermişti.

FOLKLÖR EKİBİMİZİN YENİ BAŞARILARI

Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği folklor ekibinin başarılı çalışmaları Mayıs ayında da devam etti. Bu seneki çalışmalar sonunda folklor ekibimiz Türkiye çapında bir başarı sağlamış ve birçok teşekkürler folklor ekibimizi yurdun çeşitli bölgelerine davet etmişlerdir. Fakat maalesef bütün bu davetleri karşılamak imkânsız olduğundan ancak bazılarına katılınabilmiştir.

Aşağıda folklor ekibimizin son başarılı gecelerini bildiriyoruz.

ANKARA PALASTA DÜZENLENEN 27 MAYIS HÜRRIYET ve ANAYASA BAYRAMI GECESİ

Başta Başbakan Sayın Suat Hayri Ürgüplü, Bakanlar, Kordiplomatik ve seçkin bir davetli grubunun bulunduğu 27 Mayıs 1965 gecesi Ankara Palas'ta düzenlenen geceye özel surette davet olunan üç ekip arasında Kuzey Kafkasya Kültür Derneği folklor ekibimiz de katıldı.

Folklor ekibimiz gecede her zaman olduğu gibi yine en çok alkış toplayan ekip oldu ve ekibimiz oyundan evvel ve sonra hazır bulunan davetliler tarafından dakikalarca alkışlandı. Folklor ekibimizin bu başarılı gösterisi sonunda ekip hocası Elbruz Gaytaoğlu'na bir flâma verildi.

BOLU KÖROĞLU FESTİVALİ

29 Mayıs 1965 tarihinde Bolu'da düzenlenen Bolu Köroğlu Festivaline Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği folklor ekibimiz Düzce Kafkas Derneği adına katıldı.

Bolu valisi ile çevre il ve ilçelerden gelen büyük bir kalabalığın katıldığı geceye birçok ekip iştirak etti. Gece kapalı spor salonunda yapıldı. Folklor ekibimiz yine burada büyük bir başarı kazandı ve gecenin bir numaralı folklor ekibi olarak ilân edildi.

Gecenin birincisi olan ekibimize, birincilik armağanı olan KUPA bizzat Bolu Valisi tarafından verildi.

Folklor ekibimiz burada da yine seyirciler tarafından dakikalarca alkışlandı.

SAYIN ŞEVKET HABJOKA TÜRKİYE'DEN AYRILDI

Ürdün'ün Ankara Büyükelçisi sayın Dr. Şevket Habjoka (Elmüfti)'nin yurdumuzdaki resmî görevinden ayrıldığı öğrenilmiştir.

Ankara'da kaldığı süre de Derneğimizle ilgilerini kesmeyen sayın hemşerimize sağlık ve iyi günler dileriz.

BİR KÖYÜMÜZ 100. CÜ YILDÖNÜMÜNÜ KUTLADI

Samsun'un (Kavak) Sıralı Köyü Kafkasya'dan Türkiye'ye göçlerini müteakip orada yerleşme ve kuruluşlarının 100. yıldönümünü törenle kutlamışlardır. Köy ileri gelenleri, köylerinin kuruluş tarihlerini, köy mezarlığındaki dedelerinin mezar taşındaki yazıdan öğrenmişlerdir.

EVLENENLER

Yazı ailemizden Sayın Dr. Vasfi Güsar'ın kızı Dinemyis Güsar ile Münih'te (Almanya) yerleşmiş bulunan Kuzey Kafkasya Kuban Çerkeslerinden Davut Emtil'in nikâh törenleri akraba, dost ve birçok hemşerilerimizin huzurunda 4 Haziran 1965 tarihinde Münih Türk Konsolosluğunda yapılmış ve oradan da koloninin çok sevdiği, saydığı ve Emtil'in dayısı olan merhum Ramazan Traho'nun kabrine gidilerek ziyaret edilmiş, saygı duruşu yapılmıştır.

Güsar ve Emtil ailesini tebrik eder, evlilere sağlık ve mutlu günler dileriz.

**

İstanbul Kafkas Kültür Derneği sayın başkanı Yaşar Bir hemşerimizin yine Kafkas Kültür Derneği kıymetli üyelerinden sayın Tülay Demirel ile nikâh ve düğün töreni birçok dost ve hemşerilerinin dâvetli bulunduğu İstanbul, Taksim Belediye Gazinosunda 9 Haziran 1965 tarihinde yapılmış, Dernek ekibinin de katıldığı güzel bir gün yaşanmıştır. Demirel ve Bir ailelerini tebrik eder, evlilere sağlık ve mutlu günler temenni ederiz.

**

Ankara Kuzey, Kafkasya Kültür Derneği yelerinden Halis Güneş ile Güler Güngör'n evlenme törenleri 17 Temmuz 1965 tarihinde kalabalık bir topluluğun huzurunda ve Bahçelievler Akalın Düğün Salonunda yapılmıştır.

Genç evlilere mutluluklar diler, ailelerini tebrik ederiz.

NIŞAN

Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği yelerinden Aydemir Ersoy ile Aysel Batu'nun 27 Haziran 1965 tarihinde nişanlandıkları memnuniyetle öğrenilmiştir.

Kendilerini ve ailelerini tebrik ederiz.

BAŞLIK (VASE) İÇİN ALINAN KARAR

Gençlerimizin sosyal hayatıyla ilgili ve bir dert olan evlenmede alınan başlık, Uzunyayladaki Kafkaslı hemşerilerimizin teşebbüsüyle yeni bir şekle bağlanmıştır. Birçok köy ileri gelenlerinin bir araya gelmesiyle ve oy birliği ile alınan bir karara göre bundan böyle başlık için alınacak para en çok 3.000 TL. olacaktır.

MUSA ADEL BAKMERZA RAHATSIZ

Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneėine yardımları eksik olmayan kıymetli ağabeyimiz Ürdün'n eski Ankara Ateşemiliteri Sayın Musa Adel Bakmerza'nın rahatsız bulunduğunu teessürle öğrenmiş bulunuyoruz. Yakında Londra'da tedavi görececek olan hemşerimize geçmiş olsun deriz.

LÜTFEN DİKKATLE OKUYUNUZ

Kıymetli Okurlarımız,

Elinize alıp okuduğunuz KAFKASYA derginiz, düne nazaran erişilen bu gelişmeyi herşeyden önce siz okuyucularının yardımlarıyla gerçekleştirmiş bulunuyor. Dün olduğu gibi; bugün de, yarın da sizlerin yardımı bizleri daha büyük başarıya ulaştıracak, çalışmalarımızda bizleri teşvik edeceksiniz. Gün geçtikçe okuyucularımızın artması halinde Kafkasya derginiz özlediğiniz mükemmeliyete erişecek, Kuzey Kafkasya'ya ait bütün kültürel ve bilimsel konuları en yetkili yazarlarımız aracılığıyla sizlere sunacak, bütün insanlığın insan hak ve hürriyetleri için amansız bir savaşa giriştiği devirde Kuzey Kafkasyamızın bu yolda yaptığı ve halen de yapmakta olduğu mücadelesinin ana hatlarını belirtme çalışacaktır.

Bundan önce olduğu gibi bundan sonra da biz dergi yöneticileri hiçbir menfaat gözetmeden, çalışmalarımıza yılmadan devam edecek, dergiyi en mükemmel bir hale getirmek yolunda çabalarımızdan vaz geçmiyeceğiz.

Bu amaçla siz okuyucularımızın da bizlere bütün gücünüzle yardım edeceğinizden eminiz.

Derginin yeni yıla ait abone ücretlerini şimdiye kadar göndermemiş olanların göndermelerini, dergimizi okumak imkânı bulamayan hemşerilerimize okutmak amacıyla yeni aboneler bulmalarını önemle rica ederiz.

KAFKASYAYI OKUYUNUZ, OKUTUNUZ.

Saygılarımızla

KAFKASYA

AÇIKLAMA

Bir baskı hatası olarak sayfa 44 ve 45 teki Haydar Bammat'la Prof. Aytek Namitok'un resmi yer değiştirmiştir. Okuyucularımızdan özür dileriz.

Fiati : 3 Lira